NEMZETI
NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA TANÁRI TESTÜLETE.

SZERKESZTI

SEBESTYÉNNÉ STETINA ILONA.

XXIV. ÉVFOLYAM. 1903. VIII—IX. FÜZET.

Október—November.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Deák Ferencz. Tavassy Mária	361—380
II.	Mi mindent tudhatnak a gyermekek. Gr. Apponyi Albertné	381—387
III.	Egy tüneményes művésznő. Vidéky Apollonia. (Második közl.)	388—396
IV.	A polgári leányiskolai történelemtanításról. Göőz Józsefné	397—400
V.	A tanitónők szünidei tanfolyama. Oszoly Jolán	400—406
VI.	Iskolai értesítők. S. J.	407—416
VII.	**Nőnevelési szemle.** Deák ünnepélyek. — A «Ferenc József tanitókháza». — Veres Pálné szobra. — Az Orsz. Nőképző Egyesület évkönyve. — A Mária Dorothea Egyesület. — A magyar óvónők Peres Sándornak. — Külföldi női mozgalmak. — Halálozások	417—423
VIII.	**Irodalom.** Dr. Iuba Adolf: Testtan. — Divald Kornél: Művészettörténeti korrajzok. — Geöcze Sarolta: Ruskin élete és tanitása	424

☞ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgy is csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai tetemesen leszállított áron kaphatók a kiadóhivatalban.*

A *„Nemzeti Nőnevelés“* megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a *„Nemzeti Nőnevelés“* címe alatt a VI. ker. állami polg. iskolai tanítónőképző intézetbe (István-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI. ker. Bulyovszky-utca 28. sz.) küldendők.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXIV. ÉVFOLYAM. 1903. OKT.—NOV. VIII—IX. FÜZET.

DEÁK FERENC.

(1803—1876.)*

1821-et írnak. A magyar nemzet ébredez; rázza bilincseit, melyeket évek óta némán visel. A láncok szorítása enged. Megnyilik az 1825. évi országgyűlés, föllép Széchényi István gróf, és aki életének irányát mindeddig csak keresi, kezd munkálkodni a szegény, anyagi, szellemi és közigazgatási téren elmaradott haza érdekében.

Bizalmat önt a csüggedt nemzetbe és megjelöli az utat, melyen a magyarnak haladnia kell. Fölszólal Magyarország politikai és társadalmi intézményei ellen, a nemesek kiváltságainak eltörlését, az ősiségnek, a hűbéres birtokrendszernek és a jobbágyi robotnak megszüntetését hangoztatja. A jók köréje csoportosulnak, magukévá teszik eszméit és azok megvalósításán fáradoznak.

Az 1832—36. évi országgyűlésen sikra szállnak az új eszmékért. S ime, a küzdők sorában megjelenik a reformok legkiválóbb harcosa, ezentúl a haladó-párt vezére, Deák Ferenc.

Hazánk e nagyjáról kell ma, születésének 100. évfordulóján, megemlékeznem, az ő érdemeinek méltatása föladatom. De hol vegyem az erőt tetteinek hű tolmácsolására? Mit mondjak, hogy nagy alakja kidomborodjék? Említsem hazafiúi hűségét, széleskörű jog- és törvénytudását, államférfiui képességét? Nehéz dolgok, főleg kis tanítványaimnak, kiknek ma Deák példáján okulniok kell; megkisérlem azért Deák Ferenc kiválóságát egyszerűen, kiváló alkotásának ismertetésével föltüntetni.

* Ezt a történeti tanulmányt szerző az «Erzsébet-nőiskola» Deák-ünnepén olvasta fel. *Szerk.*

«Első és legszentebb legyen előtted a haza» — írja Deák Ferenc egyik barátja fiához intézett levelében. És a hazaszeretet virága, melynek csiráját ültetgeti a gyenge gyermek szívébe, teljes pompájában virul az ő lelkében. A hazaszeretet dobogtatja szívét legerősebben. A hazaszeretet minden tettének rugója. Munkásságának összesége ez érzelemre vihető vissza. Tesz, fárad, munkál sok irányban, hogy egy feladatot teljesítsen, a haza javát mozdítsa elő.

Pártolja a jobbágytelkek megválthatása érdekében benyujtott törvényjavaslatot, «hogy a nép a szívében élő szabadságérzet kielégítése által ösztönt nyerjen az iparkodásra saját maga és a haza érdekében».

Támogatja az indítványt, hogy a jobbágy fekvő birtokot tulajdonjoggal vásárolhasson, mert «ez adja meg a népnek a törvényes függetlenséget, a polgári szabadságot, pedig csak ott boldog a haza, hol a földet szabad kezek mívelik, ott erős a nemzet, hol a tulajdont és függetlenséget szabad kezek védik».

Az 1840. év jul. 27-én Zala vármegye közgyülésén előadott követi jelentésében igazságosnak és a haza érdekében szükségesnek mondja az ősiség megszüntetését és a közös teherviselés behozását. «Ne tekintsék egyesek — úgy mond — magánérdekeiket, mert kötelesség kifejteni a nemzet szunnyadó erejét, kötelesség új életet adni a szorgalomnak, és az annyi véren vásárolt béke áldásai között virágzásra emelni a hazát, melyet őseink vére vivott ki és őseink vére tartott meg számunkra. Önálló, hatalmas, csak gazdag állam lehet.»

«Meg kell adni — mondja Deák Ferenc — a nem nemeseknek a jogot, hogy nemesi birtokot is szerezhessenek, hogy ezen birtokok értéke emelkedjék és a nemesi osztály gazdagodjék.»

Pártolni kell az ipart, «mert az ipar boldogítja a népeket».

Az 1844. év október 6-án országos iparvédő-egyesület alakul, melynek elnöke Batthány Kázmér, egyik választmányi tagja pedig Deák Ferenc. Az egyesület célja Deák szerint, hogy a hazát a temetkező sír szeléről visszarántsák. Az egyesület tagjai arra kötelezik magukat, hogy Magyarországban is kapható iparcikke-

ket külföldről nem hozatnak. «Ha elég erősek és állhatatosak leszünk kezdetben hazánkfiai tökéletlenebb készítményeivel is megelégedni — mondja Deák Ferenc az egyesületet pártoló beszédében — sok hazát kereső kézműves nálunk fog megtelepedni, a magyar kézművesek pedig, kik tapasztalás és tanulás végett külföldre mennek, nem maradoznak el, hanem visszasietnek Magyarország kebelébe, és így lesz a haza a kézművesek hazája».

«Nemes önmegtagadással törüljön a magyar sokat kiadása jegyzékéből, mások helyébe pedig írjon honi kelméket!»

«A fényüzés minden más országnak áldás, csak a magyarnak átok. Átok, mert a fényüzési tárgyakért sok pénz vándorol külföldre, míg más országban a gazdagok jövedelmök fölöslegét iparüző *honfiuk* kezébe adják, mi által az ipart és szorgalmat előmozdítva, a mesterségek tökéletesítésére ösztönt, a fogyasztásra hathatós eszközt és a pénznek a nép minden osztálya között elszéledésére alkalmat szolgáltatnak.»

Beszéde végén lelkes szavakkal inti a haza leányait, hogy tartsák szem előtt a védő-egyesület célját, a fényűzést pedig, mely annyi átkot hozott a hazára, kerüljék.

Deák Ferenc szavainak hatása volt talán, hogy Zalamegye főispánjának beiktatásakor mellőztek minden pompát. «Se aranyos ruhák — írja Deák Ferenc Kossuthnak — se banderiumok nem voltak.»

A takarékosságban Deák Ferenc járt elül jó példával. «Örömmel volnék én is pesti lakos — írja Kossuthnak — örömest tölteném az évnek nagy részét kedves körötökben: csak volna elegendő értékem ezt tehetni. De a sors engem ezen földnek göröngyeihez kötött, mely kenyeremet adja, s függetlenségemet értékileg csak úgy tarthatom meg, ha kerülök minden fölösleges kiadást, mi tehetségemet meghaladja. Ilyen kiadás pedig heteket, hónapokat Pesten tölteni.»

Hogy mily egyszerű életmódot folytatott, mily egyszerű volt ruhája, lakása, ismeretes. Szobáját a Nemzeti Muzeumban mindenki megtekintheti.

«A nyelv és nemzetiség a nemzet legszebb és legféltőbb

kincsei — mondja Deák Ferenc. Magyar nyelven kell tehát a törvényeket szerkeszteni, mert amellett, hogy igazságos, hogy a törvényeket ne csak a birák értsék, hanem minden ember, kit azok kötelezneknek: a magyar nyelven irt törvények hathatós eszközei lesznek a nyelv terjesztésének is.»

De befolyással fognak birni a nép nevelésére is, pedig «ha nemzeti önállásunk érdekeit méltányolni tudjuk — mondja Deák Ferenc — a hazát szabadnak, erősnek és virágzónak óhajtjuk: nevelnünk kell a népet. Ébresszük és tápláljuk kebelében az emberiség szelid méltóságának nemesebb érzeteit, javítsuk erkölcseit s fejtsük ki lelki tehetségeit! Tegyenek meg egyesek és hatóságok mindent, a mi hatalmukban áll, mert minden áldozat, a mit e célra fordítanak, a hazának és emberiségnek oltárára van letéve. Nevelni a népet oktatással, intéssel, célszerű törvényekkel, ez a legnemesebb föladat, mely virágzásra emeli a hazát, biztosítja törvényeink szentségét, s az embereket jobbakká és boldogabbakká teszi».

Kemény Zsigmondhoz intézett levelében a tanulásról így ír: «Sok szellemi szüksége van a nemzetnek. Tanulnunk kell és művelnünk a népnek minden osztályát, mert korunkban csak azon nemzetnek van biztos politikai jövője, mely komolyan törekszik az általános műveltség szinvonalára emelkedni, s azon előre haladni. A ki hazáját igazán szereti, törekedni fog minden uton minden alkalommal használni a hazának. Nem ijed vissza a nehézségektől, nem attól, hogy csak parányi azon áldozat, melyet ő hozni képes; nem attól, hogy törekvéseinek sikere nem rögtöni, sőt talán ki se mutatható. Tesz, a mit tehet, s hogy utóbb még többet tehessen, igyekszik saját képességét is magasabbra emelni. Ez pedig leginkább tanulás és tanítás által érhető el. Minden perc tehát, melyet tanulásra, minden fillér, melyet a tudománynak pártolására fordítunk, egyszersmind a haza oltárára tett áldozat».

Hogy a nők magasabb képeztetését is fontosnak tartotta, az is bizonyítja, hogy a magasabb fokú nőnevelő-intézetek felállítása tárgyában Veres Pálné által szerkesztett és 9000 magyar nő által aláirt kérvényt ő nyujtotta be 1868-ban a képviselőházban.

De nevelt és oktatott Deák Ferenc maga is. «Légy igazságos mindenek iránt! Kerüld a hiú elbizakodottságot! Kerüld a henyeséget és munkátlan életet! A szeretet részvétét meg ne vond embertársaidtól soha! Őrizkedjél a gúnynak és elmésségnek kétélű fegyverével érzékenyen sérteni másokat!»

Arany tanácsok, melyeket kőbe kellene vésni, hogy a szivekbe véső djenek!

Azon eszmétől áthatva, hogy amely nemzet önmagát elhagyja, sorsát megérdemli. Deák Ferenc ép oly erélylyel védi Magyarország jogait, mint a mily kitartással küzd a reformok keresztül viteleért.

A magyar polgár egyik joga, a szabad szólás, a tanácskozásokban van. Ezt a jogot sértette meg a kormány 1833-ban, midőn Wesselényi Miklóst Szathmármegye közgyülésén az úrbéri javaslat tárgyában mondott beszéde miatt hűtlenségi perbe fogta. E sérelem orvoslása végett az országgyűlés feliratot intézett ő felségéhez, melyet Deák Ferenc igy támogat: «Szabad alkotmányú országban a polgárok természeti jogait csak világos törvény korlátolhatja, a szabad szólás pedig mind az egész nemzetnek, mind az egyes polgárnak természeti kétségtelen igaza, s a ki a közös tanácskozásokban akár a törvényhozás, akár a közös intézkedések tárgyairól szabadon kimondja véleményét, a nemzet közös jogát gyakorolja. Ha tehát a kormány őt e jussában gátolja, a nemzet közös jogát sérti meg.»

Szépen, az ő világos, tiszta észjárásával, törvényre hivatkozva fejtegeti továbbá Deák, hogy a Wesselényinek tulajdonított vétség nem hűtlenségi bűn, és megnyilatkozik a feliratban a hű barát vonzalma is a védett iránt, mondván: «El fogják-e hinni a hazában, hogy azon polgárnak, ki a közös tanácskozásokban nyiltan emelte föl szavát a szegény adózó nép jobb sorsa mellett, azon polgárnak, ki a törvényhozás rendes útján oly törvényt kivánt alkotni, mely földesúrra jobbágyra és az egész hazára egyformán boldogító volna, akkor, midőn egy megyének törvényes gyülekezetében törvényes jogánál fogva e tárgy felett szólott, épen e beszéde által fejedelme vagy hazája iránt hűtelen

lett volna? el fogják-e hinni, hogy ezen polgár hazáját akarta elárulni».

A szabad szólás jogánál is fontosabbnak tartotta a szabadválasztás jogát. Azért az 1839—40-iki országgyűlésen mindenek előtt Pest vármegye azon sérelmének tárgyalását kivánta, hogy a megye követét felsőbb hatalom az országgyűléstől eltiltotta.

«A képviseleti rendszer — mondja — két elven alapszik, a szabad szóláson és a szabad választáson. Ujabb időben mind a kettő meg van sértve. A szabad szóláson ejtett sebeket a nemzet könnyen hitte orvosolhatónak, minthogy szabadon választott követei vannak. De a kormány pesti eset által a szabad választást is korlátolja. A nemzet aggodalma ennél fogva nagy, fájdalma sulyos. Ezen aggodalmát és a törvényhozó testület független állásának veszélyeztetését kell tehát először megszüntetni, hogy a rendek higgadt megfontolással folytathassák tanácskozásaikat».

«És ha valaki a rendek közül — folytatja Deák — ezen fölfogást szerfeletti féltékenységre mutatónak mondaná, gondolja meg, hogy a szerfeletti féltékenység szerfeletti szeretetből származik, már pedig a haza iránti szerfeletti szeretetet véteknek tulajdonitani soha senki se fogja.»

Törvényismeretéről és törvénytiszteletéről már ezen az országgyűlésen fényes bizonyságot tett, midőn az ujoncok megadását attól tette függővé, ha Erdélyt és Galiciát Magyarországhoz kapcsolják és a kormány a só árát nem állapitja meg önkényesen, az adót nem veti ki törvénytelen uton s mikor a főrendek arra szólitották föl az alsó házat, hogy a sérelmi panaszokat mellőzzék s alkossanak a fenforgó tárgyakról új törvényeket.

Deák Ferenc meg volt győződve, hogy «a fennálló törvényeken ejtett sérelmet egyedül új törvénynyel orvosolni nem lehet; mert törvény szab korlátot a hatalomnak; önkény ellen a törvény erejében keresnek oltalmat a hon polgári. De magát a törvényt és annak oltalmazó erejét önkény ellen a nemzet erkölcsi ereje biztosíthatja, s a mely nemzet ezen erkölcsi erő hiányában nem képes törvényeinek szentségét tiszteletben tartani, s azoknak tiszteletet szerezni, annak független állása csak a vélet-

len esetek játéka lesz, s azt újabb és ismét újabb törvények sem mentik meg a végsülyedéstől».

Ismeri Magyarország törvényeit, idézi azokat és állításait törvénynyel támogatja. Nagy törvénytudása teszi lehetővé, hogy minden fontosabb kérdéshez hozzászóljon s az 1839—40-iki országgyülésen valóban alig fordúl elő olyan ügy, melyben föl ne szólalna.

Ő értett legjobban törvényjavaslatok készítéséhez is. Oly alakot tudott azoknak adni, hogy ügyvéd, biró és a nép embere egyaránt megérthette azokat.

A büntető törvénykönyv, mely az ő közreműködésével készült, a külföld szakemberei előtt is elismerést aratott.

A mily hiven ragaszkodott Deák Ferenc a törvényhez és joghoz, oly mérséklettel járt el, ha a haza java azt kivánta. 1839-ben ő felsége hajlandónak nyilatkozott a magyar nyelven szerkesztett feliratokat elfogadni, csak azt kivánta, hogy az ez iránti fölirat szerkesztessék még a szokott módon latin nyelven. Komárommegye követe már ezen felíratot is magyar nyelven óhajtotta szerkeszteni, de Deák Ferenc, ki az ellenkezést ebben az esetben nem tartotta üdvös dolognak, ő felsége kivánságát juttatta diadalra.

1843-ban Zalamegye egyik közgyülése utasításul akarta adni követeinek, hogy az országgyülésen oda hassanak, hogy a városok követei az országgyülésen meghatározott időn belül németül ne beszélhessenek.

Deák Ferenc — bár a magyar nyelv terjesztését szivén viselte, vonakodott a kényszerhez nyulni és anyanyelvünk fölvirágoztatása eszközéül a magántanulás és tanítást és az iskolákat jelölte meg.

Hogy mily ellensége minden erőszakoskodásnak, kitünik Klauzál Gáborhoz intézett leveléből is, melyet akkor irt, midőn egyesek a mellett izgattak, hogy a házi adó fizetésében a nemesek is részt vegyenek.

«Kértem Csányi Lászlót és másokat — irja — halasszák el izgatásaikat. Most a lelkek fölöttébb ingerültek, de néhány év

alatt csillapulni fog az ingerültség; a köznemesség is inkább megismerkedik az adófizetés eszméjével. Lassankint sokkal többet tehetünk arra, hogy előbb egyeseket, utóbb egész községeket fölvilágosítsunk, és sokban meggyőződést keltsünk az ügynek igazsága felől.»

Az *igazságérzet* szépen egyesül Deák lelkében a jogérzettel és a törvénytisztelettel, és ez a titka törekvései sikerének is. Azért a nemzet állította szobra talapzatának főhelyét is, ott a szőke Duna partján, alakot öltve, az igazság foglalja el. «Igazságos és a hon érdekében hasznos, mondja Deák, hogy a megyei nemesség a megyei igazgatás költségeit birtoka nagyságához képest együtt viselje az adózó néppel. Erre törvényt kell alkotni.»

Igazságtalan, hogy a földesúr fölhevült indulattal vétkesnek itélt jobbágyát önkényesen büntethesse! igazságtalan, hogy ő vagy durva gazdatisztje a legszelidebb jobbágyot, ki munka közben megáll, a tapasztalatlan fiút, ki néha akaratján kívül rosszul szánt, a megőszült öreget, ki fáradt tagjait pihenteti, önkényesen börtönre vettesse. Ellene szól ennek az emberiesség, erkölcsiség és műveltség.

A törvényhozás szent kötelességének tartsa tehát, hogy ezen igazságtalanságot megszüntesse és a jobbágyoknak a vagyon és személybiztosságot megadja.

A kötelesség és a becsület vezetik mindig cselekedeteiben. Kossuthhoz intézett levelében panaszkodik, hogy nem tud remélni a reformok keresztülvitelében, de — mondja — a siker reménye nélkül is kész küzdeni, mert ezt *a kötelesség parancsolja.*

«Midőn kötelességről van szó írja más alkalommal, a dolognak minden oldalát komolyan fontolóra kell venni.»

Hazaszeretet, jogtudás, törvénytisztelet, bölcs mérséklet, igazság- és kötelességérzet, melyhez még óvatosság, éles itélet és következtető erő járulnak, azok a vonások, melyek Deák Ferencet legnagyobb államférflaink közé emelik és a törekvésekben új Magyarországért vezetővé teszik.

Mint vezető, Deák Ferenc tapintatával és rábeszélő képes-

ségével hat. Így miután a maga véleményét az előleges tanácskozásokban már határozattá emelte, miután a fölhozandó támogató okokat kifejtette: a nyilvános előadás dicsőségét hol egy, hol más követtársának engedte át. Az igazán nagy nem fél mások nagyságától.

Ha beszélt, Deák nem folyamodott külső eszközökhöz. Szónoki műveinek nyelve nem gazdag költői szépségekben, nem bővelkedik díszítő jelzőkben, tropusokban és alakzatokban, de beszédei mély értelmet, éles itéletet és józan következtetést árulnak el, mik mellett föl-fölcsillan a szóló mély érzése is. S minthogy Deák maga át van hatva beszédei tárgyának igazságától és üdvös voltától, beszédei mindig meggyőző erejüek.

Megnyilatkozik Deák bölcs mérséklete az új Magyarország megalkotásának idejében, az 1847—48-iki országgyűlés alkalmával is, melyet a király 300 év óta először, a nemzet nagy örömére magyar nyelven nyit meg. Világtörténelmi események és Kossuth Lajos ragyogó szónoklata befolyással vannak úgy a rendekre mint a király akaratára, és a Deák Ferenc szerkesztette programmban foglalt indítványok törvényekké, az úgynevezett 1848-iki törvényekké lesznek. Március 13-án a király Batthány Lajos grófot felelős magyar miniszterium alakításával bízza meg, április 11-én pedig ő felsége Pozsonyban sajátkezűleg nyujtja át a nádornak a szentesített törvényeket. Április 14-én az országgyülés tanácskozási helyét Pestre, az ország fővárosba teszi át. Az új felelős magyar miniszteriumban az igazságügyminiszteri tárcát Deáknak ajánlják fel és ő, mert arra «a becsület és a kötelesség kényszerítette», a felajánlott tárcát el is fogadja.

Nagy a lelkesedés az egész országban, Deák Ferenc azonban nem tud szivéből örülni. Fél, nem bízik a vívmányok tartósságában. Mint Széchenyi István, ő is előre érzi a veszedelmet. Batthány Lajossal egy törvény szentesítése végett Bécsbe megy és visszatérése után azt írja sógorának:

«Az ország állapota aggasztó; ott fenn nem tudják megszokni a dolgok új rendét, s minden dolog több nehézségre talál, mint e pillanatban tanácsos.»

Mint igázságügyminiszter egyesíti magában a bölcs államférfit és a jó embert. Ajtaja nyitva van mindenkinek; fölkeresi őt Magyarország minden nemzetiségü földmívelője, ki a márcziusi törvényeket meg nem értve, sok esetben többet követel földesurától, mint amennyit a törvény neki biztosít; bizalommal megy hozzá az özvegy és árva, ő mindenkit fölvilágosít, mindenki iránt jó indulattal van és ha a kívánalmakat nem elégítheti is mindig, ki legalább megnyugtatni, igyekszik a benne bízókat.

Eközben aggodalma folyton nő. Föl-fölszólal az országgyülésen, néha korholólag is föllép, ha látja, hogy azok, kik a 48-iki törvények kivivásakor annyi lelkesedést mutattak, nélkülözik a higgadt megfontolást, vagy kötelességöket nem teljesítik elég lelkiismeretesen. Inti a képviselőket, ha bizalmatlanságukkal a miniszterium iránt gátolják annak a munkálkodását, apró-cseprő dolgok vitatásába bocsátkoznak, vagy önző czélok elérésére fecsérlik az időt akkor, mikor olyan sok, az országot érdeklő munkát kell elintézni. Keserüen mondja: «Nekem fáj minden óra, minden pillanat.»

Junius 15-én ezt irja sógorának:

«Hidd el, mióta Pesten vagyunk, annyi baj, munka és aggodalom között csak egy örömsugár se vidította fel lelkemet. Egészségem nem más, mint az idegek lázas feszültségének következése. Kevesebbet szenvedek, mert a test baját lelki aggodalmak nyomják el; nem a magam sorsán aggódom, hanem a lelkünkre, becsületünkre bízott haza sorsa miatt. Meddig birom ezt, — Isten tudja.»

Deák Ferenc jól sejtett. Komor felhők tornyosultak Magyarország egén. A reakcio megkezdte működését. Az osztrák kormány ismét kezébe kivánta ragadni a pénz-, had-, kereskedelmi és külügyek vezetését és Magyarországot a törvénytelen úton csinált adósságok egy részének fizetésére akarta kötelezni. Célját igaz úton nem gondolta elérhetni, föllázította tehát a magyar korona védelme alatt levő nemzetiségeket. Jellasics horvát bán fegyveres erővel lépte át Magyarország határát. Batthány Lajos és Deák Ferenc Bécsbe mentek, hogy a veszedelmet elhárítsák, de fárado-

zásuk eredménytelen volt. A miniszterium tehát szept. 10-én lemondását a nádornak benyújtotta.

Képviselői állását Deák Ferenc megtartotta. Szept. 16-án a király berekesztette az országgyűlést. A képviselőház nagy zavarban volt. Nem tudta, engedelmeskedjék-e a fölszólító parancsnak, vagy ellenszegüljön. De fölállt Deák Ferenc és az 1848-iki törvényekre hivatkozva nyugodtan mondta, hogy az országgyűlést a költségvetés megszavazása előtt nem lehet bezárni. Az országgyülés tehát folytatta munkásságát.

Ezután az önvédelmi harc eseményei gyorsan következtek egymásra. Okt. 1. az ország kormányzását Kossuth Lajos és a honvédelmi bizottság vette át. Windischgrätz herceg seregének megjelenésekor az országban a kormány és az országgyűlés Debrecent választotta tartózkodási helyéül.

December végén Deák Ferenc tagja volt annak a választmánynak, melyet a magyar országgyűlés fegyverszünet vagy békekötés végett Windischgrätz táborába küldött. Deák nem várt ugyan sikert a küldetéstől, «de ha a ház velem parancsol — mondja — kötelességemnek tartom teljesíteni mindazt, ami az ország javára, habár a siker reménye nélkül is, megkisérlendő».

Deák Ferenc a választmány küldetésének sikertelenségéről irásban tette meg jelentését, s Pestről Kehidára ment. Onnan többször elindult Debrecen felé, de az útat elállt osztrák katonaság miatt mindannyiszor kénytelen volt visszavonulni. A gondviselés megtartotta őt a hazának!

Szomorú idők következnek. Egy ideig még lobog a hazaszeretet, hősi önfeláldozás és vitézi küzdelem fáklyája, de azután 12 évi mély sötétség borul Magyarországra. A börtönök megtelnek, a sirok szaporodnak, a haza szeretteinek száma fogy. De sírás nem hallatszik, panasz nem hagyja el az ajkakat. Az igazi szenvedés néma. «Csend-rend» uralkodik mindenütt.

Az absolut rendszer diadalt aratott. Azt hiszi, hogy ártalmatlanná tette Magyarországot, de — bár az orosz kicsavarta a nemzet kezéből a fegyvert, maradt annak még egy fegyvere: a tétlen ellenállás, a passzivitás. Nem tudni, nem látni, nem ismerni

senkit és semmit volt a jelszó. A haza fiai és leányai német nyelvet nem akarták érteni.

A ki csak tehette, hivatalt nem vállalt, az alkotmányellenes kormányt nem segítette, hanem ellene hatott. Ez időben kérte Schmerling osztrák igazságügyminiszter Deák Ferencet, hogy a magyar magánjog körébe tartozó több kérdés megvitatása végett Bécsbe menjen. Deák igen udvarias levéllel felelt neki, melyben többek között ezt írta: «Csak az imént elmult idők szomorú eseményei után, azon viszonyok között, melyek még ma is fennállanak, rám nézve lehetetlenség, hogy én a közügyekben tényleg közreműködni akarhassak.»

Ettől fogva az ország szeme ismét Deák Ferencre irányult. Őt szemelte ki a haza megmentésére a megtört lelkű «legnagyobb magyar» is. Pesten, a fővárosban van az ő helye — mondogatta Széchenyi István — oda kell költöznie. Megvette Deák Ferenc kehidai birtokát és ezzel lehetővé tette, hogy 1855-ben Deák Pestre költözzék.

És míg Deák Ferenc «tűrni, várni» tanította a nemzetét az, 1859-ik évi, az olasz hadjáratot befejező villa-francai béke meghozza Magyarországra a remény halavány sugarát.

Rechberg gróf, Ausztria külügyminisztere, tanácskozni kezd egyes magyar férfiakkal, kik — mint Deák Ferenc — a magyarországi és birodalmi ügyek rendezésében kiinduló pontnak az 1848-iki törvények elismerését mondják.

Az uralkodó azonban 1860. év okt. 20-án császári diplomával olyszerű alkotmányt ad a birodalom népeinek, hogy azok egyes ügyeiket tartományi országgyűléseiken intézhetik el, de a legfontosabbakat, mint az érc-pénz és hadügy, vám- és kereskedelmi ügyeket, továbbá a jegybank ügyét, a posta-, táviró- és vasút-ügyeit a birodalmi tanács fogja elintézni. A diplomát — mint természetes — Magyarországon kedvetlenül fogadták.

Vay Miklós kancellár ő felsége tudtával fölajánlotta Deák Ferencnek az országbirói állást. Deák nem fogadta el.

Ő felsége rendeletére a legközelebbi országgyűlés előkészítése végett tanácskozmány gyűlt össze Esztergomban a biboros

érsek elnöklete alatt. Deák Ferenc nem jelent meg e tanácskozmányon sem.

De mikor 1860. év december havában ő felsége Bécsbe hivatta Deák Ferencet, Deák kötelességének tartotta ő felsége parancsának engedelmeskedni.

Ő felségével való ezen első találkozása után Deák ezt írja sógorának: «Mi az 1848-iki törvényeket egész terjedelmükben kívánjuk alapul tekinteni. Ő felsége sok részben közelít ugyan azokhoz, de némely részben azokat módosíttatni kívánja. Meggyőződésem, hogy Magyarország kétesebb helyzetben még nem volt, mint jelenleg.» Ugyanekkor Vay Miklós bárónak azt mondta Deák a császárról, hogy «van esze és szive». Meglepte, hogy mennyire alaposan ismeri az ügyeket, s mily lelkiismeretességgel tárgyalja azokat.

Ő felsége pedig ugyancsak Vay Miklós előtt Deák Ferencről így nyilatkozott: «Ez azután a tetőtől talpig becsületes ember. És milyen a logikája! Csakhogy sokat tart kivihetőnek, ami alig leküzdhető akadályokba ütközik.»

És itt kezdődik Deák áldásos tevékenysége a nemzet és a trón kibékítése körül.

A fejedelem 1861 febr. 26-án kiadott legfelsőbb kézirattal a birodalmi tanácsba küldendő követek megválasztása és utasítása végett az országgyűlést összehívja. A királyi leirat azt az óhajtást is kifejezi, hogy a magyarok I. Ferenc Józsefet a magyar ősi alkotmány értelmében királlyá koronázzák.

Az országgyülés csakkamar két pártra szakadt; mindakettő visszautasította az új alkotmányt; de az egyik párt, Deák Ferenccel élén, a királyi leiratra felirattal akart válaszolni, a másik párt pedig, élén gr. Teleki Lászlóval — jeléül annak, hogy I. Ferenc Józsefet törvényes uralkodónak el nem ismerte, — csupán határozatot akart hozni a királyi leirattal szemben.

Ebben a híres és nagy fontosságú felirati javaslatban felsorolja Deák mindazt, amit az októberi diploma ellen a nemzetnek jogos önvédelemből el kell mondania, s kifejti, hogy mindezt egyenesen Ferenc József ő felségének kell elmondania, mert ő

az, ki a fejedelmi hatalmat tényleg gyakorolja, s ki a nemzet sérelmeit orvosolhatja. Nagy törvénytudás és törvénytisztelet nyilatkozik meg Deák e remekművében, melynek szerkezeti szépségei is felülmulhatatlanok, s melynek befejezésében az óvatosság kötelességére és lelkiismeretére hivatkozva így szól: «A haza sorsát féltenünk kell minden veszélytől, s a szeretet óvatosságával kell azt megőriznünk. *Kockáztassunk mindent a hazáért, de a hazát kockáztatnunk nem szabad.*

Tudom, hogy jól esnék a fájdalomnak keblünkbe fojtott árját kiöntenünk. Érzem én is mindazt, mit minden magyar érez azok ellen, kik annyi életet s életörömet, annyi boldogságot feldúltak e hazában. De érzem keblemben azt az erőt is, hogy jobban tudom szeretni a hazát, mint gyűlölni ellenségeinket.

Tisztelem én is a közvélemény szavát, de a közvélemény szavánál is fontosabb előttem lelkiismeretem.

A ház határozhat belátása szerint, én teljesítettem kötelességemet.»

Deák Ferenc szava hatott, a képviselőház a felirat mellett foglalt állást. A föliratí javaslat magyar külön kiadása 100,000 példányon felül jött forgalomba. Német fordításban Bécsben 24 óra alatt 20,000 példány kelt el.

A föliratot ő felsége elfogadta. Néhány nappal később azonban királyi leirat érkezett, mely a magyar alkotmány helyreállítását megtagadta.

Egy hónappal később olvasta föl Deák Ferenc második föliratát, mely alaposan cáfolja a királyi leirat érveit.

Utal arra, hogy az ország nem kiván új jogot, hanem csak a régi jognak, a pragmatica sanctiónak megtartását.

A második felirat, melyet egy képviselő angyali tollal irottnak mondott, az országgyűlés feloszlatását vonta maga után. Deák Ferenc ez ellen óvást indítványozott, mely kifejezi, hogy az erőhatalomnak az országgyűlés ellen nem szegülhet, de ünnepies óvást emel, s kijelenti, hogy törvényeihez ragaszkodik s minden lépést, mely ezekkel ellenkezik, alkotmányellenesnek tekint.

Az ország ezután még négy évig a katonai provizorium ter-

hét viselte. Deák Ferenc ismét visszavonult a magánéletbe, de nem zárkózott el a társas köröktől. Szivesen hallgatta az összegyűltek beszélgetéseit, a heves vitatkozást egy-egy humoros megjegyzéssel, esetleg adoma elmondásával szakítva meg, minek többször nagyobb hatása volt a közvéleményre, mint sok vezércikknek.

«Várhatunk megint», szokta volt mondani.

A nemzet magatartása ez időben különbözött az előbbi absolut rendszer alatti magatartástól. Fölébredt a kiegyezésre hajlandó érzet és a készség a szövetséges kéz elfogadására, ha azt őszintén nyújtják. Különösen két férfiú volt a birodalomban, kik keresték a módot, hogy a mult viszályait megszüntessék és nem erőszakra, hanem érzelem- és érdekközösségre alapított államot alkossanak. E két férfiú Ferenc József ő felsége és Deák Ferenc voltak.

Ő felsége fölszólítására Apponyi György országbiró többekkel egy a kiegyezés módozatait tartalmazó emlékiratot készített és nyújtott át a fejedelemnek, de az idő még nem érkezett el, hogy Magyarország olyan engedményeket kapjon, milyeneket az emlékirat kivánt.

1865. év husvét szombatján, a megdicsőülés ünnepén, Deák Ferenc a Pesti Naplóban cikket, az úgynevezett husvéti cikket tette közzé, mely fontos lépés volt a kiengesztelődés felé.

Magyarországot védte ebben Deák a bécsi Botschafter című lap támadásai ellen és bizalommal fordult a fejedelemhez, azt mondva, hogy ha a hatalom kezelői Magyarország törvényeit megsértették, mindig a fejedelmek igazsága segített bajainkon; ők mentették meg alkotmányunkat mások támadásai ellen. Ez azon hit, melynek élni kell bennünk, Magyarország és Ausztria között — írja — a békés kiegyenlítésnek alapja most is csak a kölcsönös bizalom lehet.

Ő felsége elolvasta a cikket és örült, mikor megtudta, hogy azt Deák Ferenc írta. A bizalom bizalmat ébresztett a lelkekben. Ő felsége ápr. 30-án testőrök és minden katonai kiséret nélkül Pozsonyba utazott, hogy megtekintse a lóversenyt.

A husvéti cikkben foglaltakat a kormánylapok úgy magyarázták, hogy Deák Ferenc hajlandó a már említett diplomában foglalt alkotmányt elfogadni. Ezen balvélemény megcáfolása végett sugalmazta Deák a «Debatt» című bécsi lap szerkesztőjének a májusban megjelent három cikket. Elismeri ezekben, hogy a pragmatica sanctio értelmében vannak Ausztria és Magyarországnak közös ügyei és előadja, miként képzeli ezen ügyek kezelését.

Junius 6-án ő felsége Pestre jött a gazdasági kiállításra. Kivánatára nem volt semmi hivatalos pompa. Mindenütt testőri kiséret vagy őrizet nélkül jelent meg. A fogadás őszintén szives volt. A budai várpalotában ő felsége a hercegérsek üdvözletére ezt felelte: «Valamint mindenkor, úgy jelenleg is elhatározott akaratom magyar koronám népeit minden tekintetben a lehetőségig kielégíteni, s ama bizalom, melylyel Önök e végből személyemhez fordulnak, kezeskedik arról, hogy atyai szándékomat helyesen fogják föl; azért mindnyájan reményteljes jövőnek nézhetünk elébe.»

Lónyay Menyhért ezt irta ekkor naplójába: «Mégis végtelen hatalom az öreg úr; Husvéti cikkére a felelet az volt, hogy lejött a császár, s a cikk adta ki a jelszót a jó fogadásra is, mivel a kiegyenlítés reményét egyedül a fejedelem személye iránti bizalomba helyezte. De meg is különböztette őt ő felsége!»

Mint Deák Ferenc, úgy Andrássy Gyula is állította, hogy a közös ügyek létezését elismerték a pragmatica sanctio és az 1848. törvények is.

Benne foglaltatott ezen törvényekben az is, hogy a közös ügyeket a két állam törvényhozásának alkotmányosan kell elintézniök. De azon kérdés megfejtését, hogyan lehessen ezt gyakorlatilag megoldani, a nélkül, hogy Magyarország állami önállóságának elvét föláldozni ne kelljen, még meg se kisérlette az 1848. törvényhozás.

Deák Ferencnek a Debatte-ban előadott megoldási tervezete nem felelt meg Andrássy Gyula elveinek, más módot keresett tehát, és midőn azt hitte, hogy megtalálta, elment Deák Ferenchez, hogy közölje vele terveit.

Deák végighallgatta a tervezet pontozatait, fölugrott, megveregette Andrássy vállát és jókedvüen mondta: «No, ez sikerült, én is ezt kerestem, de nem tudtam megtalálni. Ez hát a Kolombus tojása, olvassuk el még egyszer!» És magáévá tevé a tervet, csak egy pontot kivánt függőben tartani, azt, mely szerint a két delegáció még csak közös szavazásra se legyen egyesíthető. Az 1866. évben a képviselőháznak a közös ügyek tárgyában kiküldött bizottsága e pontban Andrássy ellen, Deák Ferenc mellett döntött. A közös ügyek elintézésének ez a módja még mai napig is érvényben van.

Ő felsége 1865. évi június 8-án kiadott kéziratával helyreállította a magyar helytartótanácsnak 4 év előtt megszorított hatáskörét egész terjedelmében és megszüntette a katonai törvényszékek ideiglenes törvényhatóságát.

Ugyanazon év szept. 17-én kelt elhatározásával december 10-ére egybehívta a magyar országgyülést.

Deák Ferenc nagy munkásságával és tehetségével ezen országgyülésen is minden párton fölülemelkedett, minden helyzet fölött uralkodó hatalmat nyert. A nemzet többségének osztatlan bizalma hatalmat adott neki az egyezkedés vezetésére és erőt egyeseknek és a pártoknak féken tartására. A mit Deák akart, azt akarta a nemzet. A nemzetet megnyerte az 1848-iki törvényekhez való ragaszkodásával. Az udvart megnyugtatta azzal, hogy a pragmatica sanctio tiszteletben tartásával az elszakadási vágyakat terelte józan irányba.

1866. év junius 26-án az osztrák porosz háboru miatt ismét bezárultak az országgyülés kapui.

A porosz 7 nap alatt az osztrák birodalom legerősebb seregét tönkre tette. Thegethoff vitézei is hiába ontották vérüket a szép Lissa közelében. Csak dicsőség lett részök, Adria gyöngyét, Velencét, az osztrák császár kénytelen volt a franciák midenható uralkodójának átengedni, ki azt Victor Emanuelnek juttatta.

A háború lezajlása után Ferenc József ő felsége ismét Bécsbe hivatta Deák Ferencet. Ő felségének jól esett, hogy Deák Ferenc a vész perceiben is úgy nyilatkozott, mint a béke idején. Deák hite szerint a nemzet Königgrätz után se kiván többet, mint

Königgrätz előtt. És hogy ez így legyen, azért óhajtotta, mert tudta, hogy ha Magyarországnak ez alkalommal sikerülne is több engedményt kicsikarnia, azokban ismét megvolna a felbomlás magva, mint megvolt 1848-ban.

Ő felsége ez alkalommal megkérdezte Deák Ferenctől, hogy a rendszer megváltoztával hajlandó-e kormányt alakítani; ő korára hivatkozva Andrássy Gyula grófot jelölte meg mint oly férfiút, ki a kormány alakítására alkalmas.

Dacára, hogy Ő felsége Andrássyt is meghallgatta, az ismét megnyilt országgyűléshez érkezett kir. leirat ez alkalommal se volt még megnyugtató.

Ezért kérdezte Ferenc József ő felsége a császárné születésnapja alkalmával az udvarnál tisztelgő küldöttség egyik tagjától: «Nagyon haragszik Deák?» ; Andrássynak is említé ez aggodalmát és az így felelt: «Már megengedje Felséged, de ésszerűnek és célszerűnek nem tartanék oly dolgot, melyhez az öreg úr legalább áldását nem adja.» 1867. év február 18-án végre megjelent ő felségének várva-várt leirata, melyben a nemzettel a magyar alkotmány visszaállítását tudatja és a magyar felelős kormányt megalakítja. A kir. leiratot mély csendben olvasták föl. Mindenki feszülten figyelt. Midőn a felolvasó azt a részt olvasta, melyben ő felsége az alkotmány visszaállítását mondja ki, Deák Ferenc pártja, mint egy ember állt föl, és éltette a miniszterelnököt, Andrássy Gyula grófot.

S e diadal idején Deák Ferenc pártja üdvözletére felelve, szerényen úgy nyilatkozott, hogy, ha őt vezérnek mondják, csak azért van, mert szűk volt az ösvény, valakinek csak kellett elül menni.

Az Ausztria és Magyarország közötti kiegyezés betetőzéseül 1867. év junius 8-án törvénybe igtatták Ferenc Józsefnek törvényes trónöröklését és a király fejére és felséges nejének, Erzsébet királynénak vállára tették a magyar szent koronát.

A pompa páratlan, a nemzet lelkesedése határtalan volt. Azonban Deák Ferenc a koronázási ünnepségeken nem vett részt; műve befejezése után szerényen visszavonult. Sőt mikor Andrássy

Gyula fölszólította, hogy nyilvánítson valami óhajtást és a király teljesíteni fogja, azt felelte: «Azt kívánom, hogy, ha meghalok azt mondja ő felsége, hogy becsületes ember voltam.» Még ő felségeik arcképét se akarta elfogadni, nehogy azt gondolhassa valaki, hogy a keret volt értékes, drágakövekkel kirakott. Nem akart drágakövet, mégis ő kapta a legértékesebb gyémántot, drága fejedelemasszonyunk könnyét. S a könnyet valóban megérdemelte, mert hű alattvaló, igaz barát és az embereket szerető ember volt! «Én nem tudom ellentétbe állítani — mondja — a törvényhez való ragaszkodást a fejedelem iránti hűséggel, mert én a fejedelmet legmagasabb állásában a törvényesség megtestesülésének óhajtom tekinteni.»

Barátaihoz való viszonyára jellemzők a következők: «Barátom — irja egyik levelében, kettőnk között igazolásra szükség még oly ügyben se lenne, melyben a látszat ellened szól.»

«Barátságunk nem oly tűz, irja Kossuthnak melyet emberi kéz gyújtott, s mely, ha néki táplálékot időnkint nem nyújtunk, elhamvad. Égi tűz az, mely keblünkben ég tisztán, állandóan és változatlanul. Világít, melegít, éltet, mint a nap sugara, de el nem nyugszik, mint a nap; felhők nem borítják, és fogyatkozást nem szenved.»

Wesselényi, Kossuth és az egyetemi ifjak elfogatása alkalmával maga jár fönn Bécsben, hogy szabadon bocsáttatásukat kieszközölje.

Vörösmarty halálakor a nemzet Deák Ferenc felszólítására adakozik az árváknak. A Kazinczy alap egy részét Kazinczy Ferenc gyermekeinek és unokáinak neveltetésére kívánja fordíttatni.

Előszobájában mindig volt pénz azon szegények számára, kik rendesen elmentek a megszokott adományért. Nemes emberbaráti érzését tanusítja, hogy midőn az országgyűlésen Lengyelország visszaállításáért történt fölszólalás és egy kormánypárti követ ezt a megjegyzést tette: «Nemzetek lesznek, nemzetek vesznek», ő igy válaszolt: «... a világtörténeti évkönyvek bőven megtanitottak bennünket, hogy míg egyik nemzet emelkedett, a másik elenyészett. De a világtörténet nem tanítja, hogy a végveszély

örvényében elmerüléssel küzdő nemzetet némán és hidegen nézve, lehetőségig ne segítsük. Mert hiszen egyes emberek is lesznek és vesznek, kötelesség mégis veszélyben forgó vagy inségre jutott embertársainkat tehetségünk szerint a veszélyből kimenteni.»

Ilyen volt Deák Ferenc. Ilyen volt a haza bölcse, kinek emlékét ma a hálás nemzet fölújítja. Törvényhatóságok, testületek, iskolák ünnepelnek ma. Az ország szive, a főváros, az országgyűlés megjelennek a tündéri királyi palotával szemben fölállított szobránál, hogy ott rebegjék el az ajkak: «Isten áldd meg a magyart!»

De ne elégedjünk meg az ünnepléssel, hanem kövessük szellemét, sajátítsuk el erényeit, különösen nagy kötelességtudását.

Aki teljesíti kötelességét Isten, haza és az emberiség iránt, megtett mindent, ami tőle várható; aki megfelel kötelességének a családban, szolgálatot tesz a hazának és emberiségnek. Mindenki nem lehet olyan nagy mint Deák Ferenc, de mindenki nagy, ki kötelességét a körben, melyben él, hiven, odaadóan teljesíti.

Budapest. *Tavassy Mária.*

MI MINDENT TUDHATNAK A GYERMEKEK?*

(Németből.)

A legmeglepőbb benyomások közé, melyekkel Angliában az idegen utazó találkozik, az angol gyermekek megjelenése és viselkedése tartozik. Ismert dolog, hogy ott a gyermekek testi egészségéről és tisztaságáról jobban gondoskodnak, mint minálunk; de sokkal csodálatosabb, hogy mennyire különböznek a mi gyermekeinktől arcuk kifejezése és szellemi tulajdonságaik által. Azt hinné az ember, hogy csupa csodagyermekeket lát maga előtt; de e mellett azok a gyerekek igazi gyerekek, kikben a gyerekség mélyebbé és nemesebbé vált, mint bárhol.

Honnan ered ez a különbség?

Egyszerűen a nevelésmódból, mely mindenben más, mint itt. Ott az egész nevelésnek alapját abban látják, hogy becsülik a gyermekeket és bíznak bennük. A legkisebb is meri saját egyéniségét kifejezésre juttatni. Főképpen jó, barátságos példával és az erkölcsi önállóságnak és felelősségnek korán ébresztett érzelmével nevelik. Benső életének gyöngéd növényét gondosan ápolják és őrzik, de szabadon hagyják nőni, az által, hogy azt adják nekik a mi kell: levegőt, napot és táplálékot. Büntetik, mikor szükséges, de a nélkül, hogy izgatott kitörésekkel lealázzák magukat előttük. Angolok, kik hallják a hangot, mely gyakran uralkodik a mi gyermekszobáinkban, nem akarnak fülüknek hinni. Csodálkozva mondják: «nekünk soha sem jutna eszünkbe egy gyermekre ráriasztani.» Ellenkezőleg, a gyermekekkel való érintkezésben sokkal gyöngébb, finomabb, szeretetreméltóbb és szive-

* Kitüntetésnek vesszük, hogy gr. Apponyi Albertné, szül. Mensdorf Klotild grófnő, ki szivében házassága első percétől kezdve magyar asszonnyá lett, folyóiratunkban adja először irodalmi bizonyítékát annak, hogy immár nyelvében is magyar. *Szerk.*

sebb modort használnak, mint a nagyok között szokott udvariasság igényli. És ezek a fiatal lények, kikkel olyan sok tisztelettel, gyöngédséggel és vigyázattal bánnak, sokkal engedelmesebbek, udvariasabbak és minden tekintetben jobban fegyelmezettek, mint a mi kis vadaink, kiket látszólag csak túlkiabálással lehet hallgatásra bírni és kiknek idegei lassanként már annyira el vannak tompítva, hogy nem is rezzennek össze, mikor hallják a nevelőnő- vagy felügyelőnőnek fenyegető hangját. Oda át iparkodnak a gyermekek figyelmét lekötni és ezzel sokkal egyszerűbben fegyelmezik. Ha minden mozgásra vágyó erő táplálékot kap és fejlődésre vezettetik, ez bizony jobb gyógyszer a szórakozás és nyugtalanság ellen, mint intések és fenyegetések. Minden gyermek éppen olyan szívesen lesz «derék», mint «rossz», csak kellemessé tegyétek azt neki.

És hogy tanítják őket? A szárazföldön szemére vetik az angol iskoláknak, hogy tanítványaikat az exact ismeretekkel csak csekély mértékben terhelik. Állítólag sokkal többet tanulnak nálunk. Lehet, hogy ott a tudásra kevésbbé néznek. Ideáljuk a műveltség, minden képesség- és tehetségnek harmonikus kifejlesztése. Erre dolgoznak minden angol iskolában az első kezdettől fogva a legmagasabb fokig — az óvodától az egyetemig.

A London melletti East-Dulwichban a Goodrich-iskolával összekapcsolva megnyitottak már néhány év előtt egy infantsdepartement (kisded-osztály), mely Mrs. Cashmore kitünő vezetése alatt már olyan eredményeket ért el, hogy az iskolai hatóságok büszkén oda küldik az idegent, hogy megtekintse, mint mintaiskolát. A benyomás, melyet az az óvó-intézet reánk gyakorol, olyan, hogy azzal az óhajtással távozunk, hogy ez az iskola legyen a kisdednevelésnek egyeteme, hová külföldről is küldjék az óvónőket; hadd hozzanak onnan valamit haza a geniális tanításmódnak életreébresztő szelleméből az unalmasságnak gyakorlószobáiba, ahol az örökös papirfonásnál és vesszö-fektetésnél a tanítók és tanulók ereje kölcsönhatású álmosságban megbénul.*

* Ezt a czikk írója a német óvodákra érti. *Szerk.*

Az a nevezetes intézet felvesz gyerekeket három éves koruktól fogva a nyolcadik évig és beosztja őket nem a kor szerint, de egyéni fejlődésükhez képest. Ezen a módon 3—4½ éves gyerekek képeznek egy osztályt, 4—5 évesek egy másik osztályt és úgy tovább, amint éppen összeillenek. Az osztályok elég nagyok, mindegyikben 30—40 gyermek van. Fölösleges említeni, hogy minden iskolaterem világos és tágas, virágokkal az ablakokon és asztalokon és hogy a szép, nagy előcsarnok mellett külön ruhatárak vannak, hol a gyermekek levetik a felsőruhákat. Rossz időben játszóhelyül használják az előcsarnokot. Egy pianino is van ott és akkor is, amikor az udvaron játszanak, a tanítónő sokszor kezd egy indulót a zongorán, hogy azzal visszahívja növendékeit kötelességükhöz. Ilyenkor a kis sereg tactusban siet vissza a tanszobába. A mi azokban a tanszobákban történik, az valami olyan rendkívüli, legalább a mi országainkból származó látogatóra nézve, hogy új világok nyilnak meg előtte, világok, melyek remek termékenységgel és szépséggel bírnak.

A legkisebbeknél a tanítás csak husz percig tart, a nagyobbaknál sem tart soha több, mint negyven percig. Tanulás és testi gyakorlatok, vagy szabad játék váltják fel egymást. A játéknál minden gyereknek szabad azt tenni, ami éppen tetszik neki, minden ráparancsolt vezetés nélkül. Arra gondolnak, hogy a játék sem tökéletes szellemi és testi üdülés mindaddig, míg a parancsszó súlya nyomja a játszókat, addig még érezik, hogy nekik még mindig ezt vagy azt kell tenniök.

Azzal a tananyaggal, mely a külvilág tárgyaival foglalkozik, nagyon elmésen van összekötve a kézi ügyességek elsajátítása. Maga a tanterv igazán művésziesen hat összefoglaló egészében és erős központosításában arra, ami képesség a kis egyéniségekben megvan. Mrs. Cashmore mondja: «Megismertetjük a gyerekeket a különböző módokkal, melyek által az ember kifejezheti azt, amit érez: zenével, festéssel, szobrászattal, építészettel, tánccal, nyelvvel, mozdulattal. Már korán tanítjuk őket arra, hogy elsajátítsák ezeket a kifejezésmódokat. Oda irányítjuk őket, hogy énekeljenek, fessenek, mintázzanak, szavaljanak. Minden foglalkozásnál főkép-

pen arra nézünk, hogy az egyéniséget és a képzeletet fejlesszük? Itt van p. o. az ősz. Tanulás alatt szó van az aratásról. A gyermekek tanulják a zabot, árpát, búzát egymástól megkülönböztetni. Megmagyarázzák nekik a különböző műveleteket, melyek által a gabona használhatóvá válik. Megbeszélik a nyulaknak, a halaknak életmódját. A gyermekek, úgy, mint a tanítónők hoznak virágokat, gyümölcsöket, leveleket; mikor megbeszélik azokat, minden gyerek kap egy példányt a kezébe; alaposan megvizsgálják az illető plántát és növénytanilag osztályozzák. Mikor ez megtörtént, a tanítónő vázlatot rajzol a táblára, mely még világosabban mutatja meg, hogy hogyan kell a dolgot megtekinteni. Mialatt a $3^1/_2$—$4^1/_2$ éves babák magokat válogatnak ki és táczákban levő finom homokon első irási és rajzolási kísérleteiket teszik, a többiek már szabad kézből rajzolhatnak buzakalászt, halat, nyulat, virágokat, gyümölcsöt és leveleket. Agyagból képeznek halakat, czipót, virágokat stb. Az ötévesek szinezik a rajzokat szines plajbászokkal. A 6-évesek már a természet után festenek.

Például megbeszélték a hamvas szedert, minden gyereknek kezében van annak egy kis ága és miután a közös vizsgálat megállapította a növénytani sajátságokat — az ilyen természetrajzi óra igazi ünnep, úgy a gyermekekre nézve, mint a hallgatóra — mindegyik kap papirt, ecsetet és két színt, azzal festi a szeder ágát és minthogy minden ág másformájú, a lemásolás egészen ki van zárva. E két szín összevegyítése által minden gyermeknek elő kell állítani azokat az árnyalatokat, melyek az eredeti tárgyhoz leghasonlóbbak. Meg sem lehet mondani, hogyan festenek a természet után, milyen szabadsággal, bátorsággal és naiv biztossággal, milyen finom megfigyeléssel és milyen elragadtatással. Csak az, aki látta, képzelheti el, hogy azok a kis műdarabok egy fél óra alatt kerülnek elő ezekből a gyakorlatlan kis kezekből. A munkában és a színekben való olyan gyönyörködés jut itten kifejezésre, hogy annak, aki azokat a lapokat megnézi úgy rémlik, mint ha gyermekujjongást hallana.

Tanítanak verseket és darabokat «igazi» modern költők műveiből, ha lehet, olyanokat, melyeknek valami összefüggése van

az évszakkal vagy azokkal a tárgyakkal, melyekkel a gyermekek éppen foglalkoznak. Az előadás, mely karban és mimikai mozdulatokkal történik, vidám élénkség által mutatja, hogy a kis szavalók mennyire élvezik a költeményeket minden részleteikben.

Egy őszi dalt fognak énekelni. A tanítónő mondja, hogy azt tulajdonképpen kint a szabadban kellene énekelni, de miután ez a rossz idő miatt lehetetlen, talán be lehetne hozni erdőt, rétet és földet a szobába? Persze hogy ez szép volna, de hogyan? «képzelet által». A gyermekek szellemi szemei előtt a tanítónő élénk szavakkal erdőket és földeket kezd építeni és festeni. Fák nőnek a földből, puha rétek terjednek előttük, a szél lerázza a leveleket, melyek aranyesőképpen hullanak és a gyermekek szemei ragyognak, mialatt a tanítónő szavaira hallgatnak. Észre lehet venni, hogyan követik, látják, érezik azt, amit képzelnek maguknak. És ebben a félig hypnotikus állapotban, melybe minden helyes játék, helyezi a gyermekeket, énekelik az őszi dalt és kell hogy azt jobban értsék, mélyebben érezzék, mert ők azt úgyszólván mindannyiszor igazán átélik.

Így vezetik be az élet tüneteinek egész sorozatát a gyermek ébredező képzeletébe, ahol csodálatosan erőteljes képekké alakulnak át. Lehet-e valami tanulságosabb, mint hogy tavasszal elbeszéljék a gyerekeknek a vetőmagnak, a makknak, a babnak vagy a békának történetét és azután arra irányítsák a gyerekeket, hogy rajzoljanak, fessenek magokat, csirázó hajtásokat és az egész plántát, halat és békát stb.

Igazán tisztelni kell a kis művészeket, mikor az ember látja, hogy veszik parancsszóra elő nagy palatábláikat és gyors vonásokkal csinálnak képeket egy előbb elbeszélt történethez. Például egy indián történethez. Egy fa és még egy fa: itt az erdő. Egy kunyhó.

«Ház-e ez?» kérdezi egy néző egy éppen olyan kicsi mint buzgó rajzolótól. «Egy wigwam», válaszolja a gyermek és azalatt vázol egy emberi alakot. «Ez talán egy fekete», gondolja a néző. «Egy rézszínű», hangzik a szerény, de határozott válasz.

Aki fel s alá megy a padok közt, megfigyelve milyen öröm-

mel, milyen égő buzgósággal rajzol mindegyik; az egyik lendületesen futólag, a másik tisztán, gondosan egymás mellé állított kis alakokkal, aki látja, hogyan teremtenek képet, egészen szabadon az emlékezetből és a képzeletből vázolva, aki ezt nézi és nem felejtette el saját gyermekkorát, azt nagy örömérzés hatja át annak sejtelmétől, hogy milyen fontossággal bírnak az ily foglalkozások a gyermekekre nézve, kiknek minden szellemi erejük erősen kezd működni és türelmetlenül keres táplálékot. Kevés ember veszi észre, hogy mennyi bűnt követünk el a gyermek ellen, az által, hogy nem becsüljük igazi értékéhez képest. Nálunk, úgy látszik, hogy ez történik elvileg. Itt beszélnek a gyermekekhez azzal a titkos — vagyis inkább kimondott — meggyőződéssel, hogy ők tompaeszűek, lusták, nem képesek érdeklődésre, sem semminemű cselekvésre. E meggyőződés szerint tervezik a nevelést, a tanítást, amit meg akarnak nekik magyarázni, azt a képzelhető legalacsonyabb fokig nyomják le. De a gyermekek rendesen okosak, gyöngéd érzésűek, fogékonyak és tudnivágyók és ezért ez a pszichologiai hiba, melyet a felnőttek elkövetnek, a legrosszabb hatással van reájuk. E rendszer nemcsak akadályozza természetes előrehaladásuknak és szellemi növekedésüknek fejlődését, de képes őket erkölcsileg elrontani. Tért követelnek, tért, hogy minden irányban fejlődhessenek, sokkal jobb nekik, ha a szellemi táplálék elérésére fölfelé kapaszkodnak, mintsem ha le kell hajolniok.

Azért a sokoldalu foglalkozás azon a csodálatos gazdag, élvezetteljes módon, amint az a Goodrich-iskolában történik, a növendékeknek isteni áldás, mint a gyümölcshozó harmat, mely reggel leereszkedik a fiatal növényre. Megfognak ott és fejlesztenek minden lehetőséget. Korláttalan munkakört adnak nekik. A helyett, hogy régi szokás szerint, minden lépésüket korlátozni próbálnák, bizonyos mértékig úgy veszik őket, mint teljeskoruakat és nem csak önállóságukat hagyják meg nekik, hanem nagy feladatokat állítanak eléjök és a bizalom ad nekik bátorságot és képességet azok teljesítésére.

Ezt az intézetet áthatja a nagyságnak egy bizonyos vonása,

ott nem kiaszott rendszer uralkodik, hanem élő gondolat. Ott semmi géppé vált szokás nem működik, de láthatjuk szüntelen kutatását új nemesítésnek, növesztésnek valamint a gyermeklélek legtitkosabb szükségleteinek ismeretét és a hozzásimulást ezekhez a szükségletekhez. Mrs. Cashmorenek sincs ideje, hogy könyvet írjon tantervéről, mert az élő anyag felszivja egész munkaképességét és tudja azt is, hogy eszméje még távolról nincs kimerítve. Mert ebben az eszmében olyan bőség rejlik, mely valósággal szédít. Mennyit érhetnek el és tanulhatnak gyermekeink! Mennyi gyermekboldogság, mennyi értékes erő fejlődése, melyet bennünk elhanyagolás által elfojtottak, mennyi hatalom az életnek legmagasabb értékei fölött!

Az idő tele van nemes, erős csirákkal. Mindenütt mozog az akarat és a tett. Azon az úton, mely tőlünk a jövőbe vezet, hatalmasan látunk mindenfélét csirázni, virágozni és felénk integetni sejtelemteljes igérettel.

Budapest. *Gr. Apponyi Albertné.*

EGY TÜNEMÉNYES MŰVÉSZNŐ.

(Második közlemény.)

A mikor magára marad vagy csalódás éri, fájdalma tragikus, igaz és szivettépő. Ki ne sirna vele, ha halálsejtelmei gyötrik, hangja akadozik, hallása fátyolos, ecsetje száraz, vagy a szinek nem engedelmeskedni neki. «Köztem és az universum között mindig az a ködfátyol lesz — az hajmeresztő.» — Azért mégis világi dáma akar lenni, ünnepelt beauté, szalonjában korának nagy szellemeit akarja maga köré gyűjteni — a kiállításban a legjobb helyet kivánja, a kitüntetésben a nagy érmet. És dacára annak, hogy 23 éves korában meghal, mindezt nagy részben elérte. A spanyol királynő, az orosz nagykövetség, a hazája, a nagy lapok, az Akadémia, a művészek, ismerik, keresik. Robert-Fleury, Julián, Bougnereau, Bastien-Lepage, Saint-Marceau barátjai, mesterei, kik először mindenesetre a nagyvilági előkelő szellemes szépség iránt érdeklődnek, de csakhamar komolyan veszik tehetségét, tudását. De ő egy világot akar, sem többet, sem kevesebbet. Mindenre talál magának időt, pedig folyton elég beteg. Ir, fest, játszik, utazik, öltözködik, olvas és jár szorgalmasan a festőiskolába, mintáz és rajzol.

Lássuk kissé szociális hitvallását, mert ez az arisztokrata lány alapjában véve teljes meggyőződéssel demokrata. A festői tárgyak között leginkább az utca vonzza, a padok, «le banc des déclassés», az osztályon kivűliek. A Champs-Élysées padjai, a hol lakájok, groomok ülnek, nem szolgálnak neki modelt. Legkedveltebb mintái a hamisitatlan népből vett alakok — már a grisette, az Éden szinház táncosnője nem elég természetes. Az a képe, a mely a Luxemburgban van «un meeting», utcasuhancokat, gaminokat mutat be, kiket ő valódi szeretettel festett. Jósága a szegé-

nyek iránt szintén jellemző vonása gazdag, habár zárkozott kedélyének. Midőn egyszer egy szegény szobrásztól 200 frankon megvesz egy kis munkát, a szótlan, feszélyezett művészt ott tartja ebéden — megbánással még 100 frankot küld utána. Mikor az érmet megkapja, első dolga névtelenül a szegényeknek 1000 frankot vinni. Egyszer pajkos kedvében alkudozik egy gesztenyesütő aszszonnyal, ez, a prémes bundájára mutatva azt mondja: a ki 200 frankos bundát visel, ne alkudozzék egy szegény ördöggel. Könny szökik a szemébe, mert hisz az a bunda 2000 frankos volt! Szolgáival mindig nyájas, enyhe; Rosalie, a szobalánya büszke a hirneves úrnőjére és kátrányt rak az ágyába, hogy megyógyuljon tőle. Mindig vannak kutyái, egy egész széria, Práter, Princio, Coco. Ez utóbbi nevezetes, a mennyiben az ő farkára köti a mention honorablet, mit paszteljére kap, mikor olajfestményére várja az érmet. Kutyái sok gondot okoznak a családnak. Az a család! Ez malomkő az ő szabad mozgásán. Folyton kétségben van miattuk. Anyját szereti, de titkon az is terhére van; róla és számos nénjeiről így beszél: «mes mères». Apja érkezik Párisba, szüleivel kénytelen kisétálni, a mire ő gunyorosan megjegyzi: «Monsieur, Madame et Bébé.» Zaklatják szeretetükkel, örökös, sokszor időszerűtlen ápolásukkal és nem sejtik, hogy mi kell tulajdonkép ennek az örökké forrongó, vibráló kedélynek. Megértés és az adott pillanatban békesség. Ezt nem tudják neki megadni, ellenben gyémántot, toilettet, — miközben a lelke remeg az elfojtott kíntól. Mikor legjobban el van mélyedve munkájában, sürgősen Oroszországba hívják házassági tervek miatt, — a hol egyik vagy másik jelentéktelen herczeggel összeakarják adni. Ezer furdalás tépi anyja miatt, kivel ő nem tud enyhén bánni; — mindig attól retteg, hogy az a beteges asszony meghalhatna a nélkül, hogy teljes vonzalmát tanusította volna iránta. Midőn apja Oroszországban hirtelen meghal, Párisba marad, — naplójában jellemzi, méltányolja. Ezt később, mikor betegségei gyötrik, oly vétségnek tartja, hogy az Isten büntetését látja benne.

Egész naplóján, mint az irigység sárga fonala, húzódik keresztül az rivalitása Breslauval, a Julián-iskola nagytehet-

ségű festőnövendékével. Ezt az irigységet még most is említik Párisban, és a ki a Julián-iskolát látogatta, mind tud róla. Többször mondja ugyan, hogy ez nem irigység és hogy nem tudná megmagyarázni, de majd belehal a bánkódásban, hogy ez a lány előbbre van a munkában mint ő. Egész igyekezete megfeszül, hogy vetélytársát utól-, túlérje. Nizzában olvassa a Figaroban Wolffnak Breslaut dicsérő, hizelgő sorait, — akkor oly izgatottságba esik, hogy kinjában felkiált: «hát ez a lány az egész világ?» Midőn Breslau megkapja a Salon kitüntetését, oda van a bánkódástól, és midőn az ő képéről hallgatnak, forró fürdőbe ül és utána vért hány. «Mit tehettem volna mást», mondja, mintha ez egész természetes volna. Bastien-Lepage utjába kerül; ezt mindig újból fellobbanva bámulja, mégis érzi a vetélkedés viperás fulánkját. «Cela me donne du mal au physique, ezt az embert oly tehetségesnek látni!» Ha pedig önönmagával meg van elégedve, ugrándozik mint a gyermek és azt mondja: «je m'aime», a mi elég különösen hangzik. Vagy: «ezt a vásznamat jobban szeretem, mint a bőrömet, ma peau.»

Mindazonáltál nincsen kétség benne, hogy az ő kiváló lénye minden tekintetben leszürődött, megtisztult megállapodásra, szelleme és kedélye megnyugvásra jutott volna. Ritka adományok tündöklő sora, a salakos szenvedély legyőzése, messzemenő éleslátása, eszének előkelő iránya, művészi ereje, jellemének tisztasága, rajongó imádása mindannak, a mi nagy és tündöklő az egyetemes világban, oly magasra emelték volna, hogy a nők Pantheonjában trónos helyet foglalna el. Igy is, eltekintve festőnői munkálkodásától, mindinkább tért hódít magának, pusztán naplója után, mit már több nyelvre fordítva, az egész művelt Európa ismer. Nagy lelket látunk, nagyra szabott szellemet, egetverő ambiciót, mely ugy perzseli ezt a zsenge fiatal leányt, de későbben bizonyára a legértékesebb művészi és társadalmi tettekre buzdította volna a bájos teremtést. Igaz, hogy minél nagyobbra nő a lelkülete, elmélkedése, látóköre minél jobban szélesedik, — annál jobban távolodik a szerelemtől, — belső rendeltetése mindinkább kristályosodik, de női voltának incarnatioja

tán egészen elmaradt volna. Utolsó tudatos vonzalma a szerencsétlen Bastien-Lepage, kivel ő majdnem egyszerre hal meg. Ennél megindítóbb drámát alig mutat fel a hires párokra vonatkozó irodalom. Ez a két fiatal ember egymástól távol nő a parnasszus felé. Mariet a Lepage munkái egycsapásra meghódítják, szuperlativ kifejezésekben szól róla, — benne látja a természetet magát, nem győzi magasztalni találó valódiságát, a naturalizmus igazi megteremtőjét látja benne; újra és újra mondja, miként Lepage megmutatja, hogy nem kell kópiát csinálni a természetről, a nélkül, hogy saját egyéniséget ne vigyünk bele; a tárgyat látni, felfogni kell, — benne a szellemet kell materiálizálni. Neki, ennek a minden izében modern lánynak, sok régi festmény csak «grande machine», — a galleriák füstös masinái! Mit mondanak ehhez az istenkáromláshoz azok, a kik retroszpektiv becslők tudnak lenni? Rafaellel nem tud megbarátkozni, madonnáit sem istenieknek, sem földieknek nem találja, hanem szokásosaknak és kartonosnak, — csak fotográfiában szépek — és ez sok tünődést okoz neki. Murillo madonnáival sem tud megbékülni. Velasquez megértéséhez áll legközelebb. Élesen tudja megbirálni a moderneket is, de bennük látja az ő saját forrongó ideáinak kifejező mestereit, a művészet megváltóit. Ő is kisiet a szabad levegőbe, meglesi a természetet és mindenek fölött szereti a meztelent. Ha tájat komponál, annak részleteit rendezi, a végén rendesen mondja, «meztelen nőt fogok belehelyezni». A meztelenségről így okoskodik: a mi az embereket szégyenlőssé teszi, az a tudat, hogy nem tökéletesek. Vagy lehet-e ellentállani annak, hogy igazán tökéletest ne mutassunk? A szemérmetesség a szépség előtt múlik, mert az mindenható.

És most kövessük őt tisztán művészi fejlődésében, Bastienhez való viszonyában és halálának szenvedéstelt stációiban. Az idő rövidsége miatt el kelle hagyni mind azt, a mit eszmefutatásaiban jelentőst mond két hazájáról, vallásról, filozófiáról, társadalomról, politikáról, irodalomról és tudományról. Marad tehát a festészet, szobrászat.

Tizennyolc éves, mikor azt mondja, ha a festészet nem fogja szolgálni dicsőséggel, megöli magát. Ekkor már megkapja

az első érmet és azt találja, hogy a férfiaknál csak a brutális munka számit, az pedig nőknél ritka. Mindjárt kezdetén mutatkoznak a festészet nehézségei. Kompozicióit mindig jónak találják, de a kivitelt gyöngébbnek. Ő viszont szüntelenül tanulmányozza francia festő kortársait. A Julian-iskolában gyermekszeszélynek hiszik tanulását, de csakhamar biztatják, mert neki szerintük meg van az, a mit tanulni nem lehet. Tehetsége megbirálása miatt megy Bonnathoz, Munkácsihoz és esküszik az evangeliumra, hogy négy év múlva, vagy hires vagy holt lesz. A szobrászat iránti vonzalma ébred, a miért kapcsolatba lép Chapu-vel, St.-Marceau-val és Falguières-rel. Robert-Fleury, szintén a Julián-iskola tanára, sokat és szeretettel foglalkozik a mindig türelmetlen növendékkel, — de ő is hibáztatja festését, míg a rajz, jellemzés és kifejezés kitünő. Berendezi magának az első műtermet, melyben gazdagon halmaz műkincseket, modellál, szüntelen dolgozik. Most is sok akton fárad és Julián azt találja, hogy azért vonzódik az akthoz, mert erős, izmos-tehetség. Különben ebben a kezdő korszakban Julián el van ragadtatva, semmi sem lepi meg tőle: «maga egy fiú». Ekkor munkában van Ádám és Éva, Ophelia halála, férfiarckép, női olvasó, mit úgy nevez: Dumas, divorce, a «nevelés» egész sorozatban. Mindig a Salonra gondol, a hol a bizotttságban Lefrebvre, Laurens, Bonnat, Durant, Lepage barátjai, kikre számithat. Constantin Marie Russ név alatt állit ki. Buzdítják a tüneményesre folyton, «le grand coup.» Egy nagy tárgy végig fogva tartja. Mária Magdolna és a másik Mária Krisztus sírjánál. Szeretné megcsinálni konvenció és szokás nélkül, úgy a hogy valójában lehetett. Jeruzsálembe készül, a hol a szabadban akarja megfesteni, mert nem lehet azt batignolles-i zsidók után megcsinálni. Valami szörnyűt kell ábrázolni abban a halálos csendben, egy véres drámát; látásánál kisérteties lehelet suhintsa az ember haját. Istenhez fohászkodik, engedje ezt neki megteremteni és festés közben úgy érzi, «szövi» az életét. Nagy tervei mellett mindig az utca foglalkoztatja és azt a felfedezést teszi, hogy Bastien-é a falú, de *övé* lesz az utca! A Parc Monceauban is padon ülő gamint fest. Saját munkáján kivül mindig Bastien tölti be.

Coquelin arcképét látja tőle és azt irja: «j'en viens médusée, megkövesülve vagyok, és mikor ez először bejelenti magát nála, kissé célzatos ismétléssel újjong: az igazi az egyetlen ma jön! Bastien tónusai zengnek «chantent» — ezt gyaran használja festészetben. Ariadne szobrot tervez, midőn Theseus elhagyja és ő a távozó hajó után néz. Ebben kifejezésre jusson a nő elhagyatottsága és egész nyomorúsága, egyedülmaradottságának tépő fájdalma. Midőn vázlatát az agyagba viszi át és jónak találja, örömében sír és nevet, született szobrásznak érzi magát, — ez a földből gyúrt alakja drágább mint az élete. Passyban bérel kertet, a hol plein airben festi a női aktot. Ekkor ő már a Julián-iskola legerősebb növendéke. Úgy tudja, hogy a festészetben, mint az irodalomban meg kell tanulni a grammatikát és aztán saját énünk megsugja, chansonette-t vagy drámát kell-e alkotni. A temparementumos festők nem jó tanítók, azok sem, kik csak egyes alakokat festenek; a mestert egész raja a történelmi dolgoknak vegye körül. Marienak nincsen genreja, minden vonzza, jólehet nincs is saját stylusa. Az iskolában egy nagy vászonra késztetik, a műterem 16 fejjel és a csontvázzal. Nem szereti ezt a tárgyat és nem bizik magában, de megkomponálja, mert azt mondanák: ha erős asszonyaitok között ez a legerősebb, miért nem csinálja meg? A Madeleine melletti virágvásárt vázolja egészen párisiasan és aztán «un meeting», azt a gyerkőc-csoportot, mely őt legismertebbé tette. Ezt hozták a párisi nagy lapok, a düsseldorfi képes lapok, másnap meg a Gartenlaube reprodukálja, — erről vitatkoztak, irtak legtöbbet. A jury mellőzi, mert azt gyanítják, hogy Bastien segített neki benne, pedig ez a kész képet a tárlaton látja először. Ez a gyanú Mariet halálosan sebzi. «Ennyi éven dolgoztam, megvontam magamtól minden emberi szabad percet és most így halálra sértenek. A portrait-t ápolja, mert az minden kifejezésnek legmagasabbja, — így a forma, a plasztika is. Ezért Ariadne után Nausica következzék, — és mi minden, pedig szegény festő beteg. Biarritzba küldik, onnan Spanyolországba megy, a hol sok benyomást nyer, mert a festői; különösen a spanyol nők és a gitánàk állnak neki modelt. Itt még a

férfiak, szépségért való rajongásban, az utcán a nők lábai alá köpenyüket vetik.

Marie itt komoly férfi tanulmányokat is csinál, — Granadában a bagnóban gyilkost fest, a többi rab feszült figyelemmel és lábujhegyen nézi a festést. A galléríákban szorgalmasan másol, Velasquez kezét is. Ott két orosz úr felismeri és kérdik, képei eladók-e? a mi boldoggá teszi. Abban az érdekes festői országban persze sokat tanúl; látni is tanúl, lázban van tőle. Mindig visszatér a húshoz, «la chair, tout ce qui chante». Rubens meztelen alakjai szerinte nemtelenek, Tizianéit sem szereti, — ellenben Velasquez poéta a megcsinálásban, ha alakjai szine csodálatos.

Toledoban keresi a reneissancet és találja az arabesquet. Gyönyörűen írja le spanyol úti benyomásait, — valódi poetikus gazdagsággal. Megy Cordovába, Sevillába, Murillot nézi; szeretne tőle mást látni, mint szent képet, — mert Pánt imádja. Egyáltalában még nem látott madonnát, a milyennek képzeli. Itt is, mint a világ minden városában, a szegények negyedei vonzzák, a piktorban mindig a szociálista mozog. Koldust fest, szegény embereket. Betegsége gyötri; visszatér Párisba Potain-hez, Charco-hoz. Most leirhatlan kinokat szenved hallása miatt, pedig családja előtt mindig titkolja a testi fájdalmakat is. Azt hitte, a művészet menedék minden csapásban, és ime meg van törve; az életét helyezte munkájába, pedig sír és nem tud dolgozni. Majd ismét orosz sógornőjét, consineját a szép Dinát festi, és elég elmés ebben az időben, magáról és Breslauról hasonlatot koczkáztatni: egy karton-skatulya és egy tölgyfa cassette.

1882-ben még folyton szenvedélyesen fest és sokat van nagy festők társaságában, kiket ő «sublime confrérie», magasztos pajtásoknak nevez. A kiváló emberekben különös vonást talál, a kitünőség családi vonását. Festőtársai előtt rendesen különösen megkomponált öltözékekben jelenik meg. Estélyt rendez, a melyen Greuzekosztümben van. Páris összes celebritásai ott vannak. Mikor először találkozik festői idoljával, Bastien-Lepage-al, csalódás éri, mert az kicsiny, szőkés, piszeorrú, breton hajviselettel

és örökké sarjadzó bajuszkával, — de azért megmarad művészete imádásánál. Lepage viszont biztosítja csodálatos tehetségéről, a miért a tartózkodó leány majdnem nyakába borúl. Bastien egyik parasztképe előtt mondja: nagyszerű, én mondom maguknak, Marie. Ekkor írja: A választásban van az ideál, a kivitel pedig legyen netovábbja annak, a mit a tudatlanok naturalizmusnak neveznek. Dicsőíti a munkát és ha az jól folyik, boldogan mondja: boldogság, kéj, művészi láz! és ekkor álmában koporsót lát ágyán, fiatal lány benne. Egész gondolkozását betölti Bastien. A csunya kis ember angyal, vigyáznia kell magára. Ez a vonzalom megszépíti, mit tenne hát vele az igazi, a nagy szerelem? Bastiennek megvan minden jó tulajdonsága, csak félholt. Most tavaszt fest és egyszersmind leirja; poétikus vénája ismét elragad bennünket, az ő tavasza a papiron is pirkadó kikelet, telve sugárral és rózsafakadással. Ép annyira bírja a sötét gyász leirását. Gambetta meghal. A két Bastiennel kimegy Ville d'Avraybe. Ez a látogatás és a temetés Párisban az ő tolla alatt egy nagyszerű carmen lugubre, egy irott festmény és egy modellált gyászdal.

Ez a nagy lélek néhol kislányos is tud lenni. Egyszer a Salon tárlatán ül egyik vászna előtt, megfigyeli a nézőket és pajkosan azt mondja: «ha azok tudnák, hogy ez az elegáns piczinylábú fiatal lány, kinek olyan szép czipője van, a festője annak a képnek». Pedig az a kis lány ekkor már végleg el van veszve. A Gaulois, a France illustrée írnak róla, a Figaro szépségét magasztalja és a képvásárlók, ügynökök, ujságírók, másolók jelentkeznek. Mindjobban terjed pedig az a rágalom, hogy őt bámulója, Bastien tényleg segíti. Ez majdnem őrültté teszi, lelke csupa megvetés; a bizottság, — a bizottság «une cuisine artistico-électorale.» Théophile Gautier szerint nehány sáros színnel igazi embereket, természetes tájakat fest, — pedig Marie mondja, ha férfiú lenne, Európát győzné le. Tűz emészti még most is ezt a halállal vivódó leányt és a munkaláz még jobban hervasztja. Szegény Marie! Mindent életnagyságon fölül akart, — szavával a tömeget villanyozni és a czár felesége lenni, — ez régente volt — és aztán szeretni, ah! szerelmesen szeretni! Mindenben a korát

előzte meg ; mint a mágnes magához vonzott minden tudást és mint a prizma, úgy összpontosította. Ha festő marad, bizonyára a szociálizmus beszédes festője lesz, — azt a padot szereti legjobban, a melyen az ő szegényei ülnek.

Itt valóban ezer szónak egy a vége, mert még sok szó marad mondatlan. Közeledünk a kettős dráma siralmas végéhez. Bastien és Marie már alig vannak a földön. Marie megtudja hitelesen, hogy Bastien halálra van itélve. Fájdalmasan feljajdúl: Vége van! fejét a két válla közzé huzza, fogadni a gyilkos csapást. Őt is iszonyú lázak gyötrik, — mind a ketten már inkább a túlvilágon vannak. Mikor a két szerencsétlen zseniális ifjú saját lábán már nem tud egymáshoz jutni, vitetik magukat, egymás mellett pihennek nyugágyakon és még most is a festői szem látja a szépet a szeretett lényen, mert Bastien bizonyára szereti a megdicsőült leányt. Fehér csipkékben nyugszik előtte, — mohón nézi és jajdúl: ha én most festeni tudnék! Marie elmélyed Bastien szép szürke szeme nézésében, a láz gyötrelmesen sorvasztja és utoljára elsóhajtja, hogy ő mindig előre érezte korai halálát. «Isten nem lehetett részrehajló, nem adhatta meg neki a rendkivülit.» Bastien ápolni akarja halálos ágyán, ott ül mellette a helyett, hogy a Boisban szivná az élete meghosszabbítását, — már nem tud állani. Márie látja a szívetindító áldozatot, látja hogy Bastien már fölöttük lebeg, érzi hogy ő is vele emelkedik. «Szólnak hozzánk, felelünk, de már nem innen, — meghalunk!» Ezeket még mindig maga írja és 11 nappal később meghal.

Mi is befejezzük és úgy vagyunk mint temetőben, a hol a hallgatás a legkifejezőbb. A kétkedő és mindig imádkozó Máriával mondjuk, — fatum, rendeltetés, az Isten akarata, mely ellen nincsen fellebbezés.

Budapest. *Vidéky Apollónia.*

A POLGÁRI LEÁNYISKOLAI TÖRTÉNELEMTANÍTÁSRÓL.*

Abból az elvből indulva ki, hogy minden egyéni eljárás rejt magában valami tanúságot akár negativ akár pozitiv irányban, teljes őszinteséggel közlöm felfogásomat a történelem tanítás módjáról s ismertetem röviden az eljárást, melyet tanítás közben követni szoktam.

A gyermek lelke híven tükrözi vissza környezetének befolyását. Ezért tanítványaim előtt lehetőleg derült arccal jelenek meg, hogy ők is derültek, jókedvüek legyenek, s így könnyebben viseljék el a tanítási óra nehézségeit, kellemetlenségeit. Máskülönben is a derült arc bizalmat kelt.

Tanításom eredményessége végett okvetlenül ismernem kell a tanítási anyagot a legkisebb részletekben is. Ezt a célt a tanítási anyag kellő, rendszeres felosztásával érem el. Lehet, talán kicsinyesnek látszik, ha azt állítom, hogy *hetenként való felosztása szükséges*. Jól tudom, hogy ezt a felosztást nem lehet egészen pontosan megtartani, mert sok előre ki nem számítható körülmény akasztja meg kiszabott rendünket. Én mégis nagyon szükségesnek találom ezt az intézkedést, mert így mindig pontosan látom a még be nem végzett anyagot. Ennek következtében a hátralevő részt könnyebben vonhatom össze. Ilyen eljárás mellett a kapkodás megszünik, az elmaradás ki van zárva.

A világtörténelem tanításáról lévén szó, melynek ó-kori része sok mesét foglal magában, mindjárt az első órán *elhitetem*

* Módszeres konferencián tartott előadás.

tanítványaimmal, hogy *a történelem tanulása nem nehéz, az egész csak mese, ők pedig szeretik a mesét.* Ezt tehát csupa élvezet lesz tanulni. Ha aztán az előadásba belekezdek, a gyermekek értelmi *világához* igyekszem *leszállani*, de azért *választékosan* beszélek, lehetőleg *magyaros zamattal.* Szükségesnek vélem, hogy tanítványaim a műveltebb úgynevezett «irodalmi» beszédet is megszokják. Élénken ecsetelem az egyes eseményeket, hogy azok élénken vésődjenek be emlékezetökbe. Néha szándékosan egy-egy percnyi szünetet tartok. Időt engedek, hogy a hallottakat rendezzék. A tanítás rendesen a térkép használata mellett történik; sőt a régi események helyét a mai térképükön is felkerestetem, jelezve, hogy a természeti viszonyok még ily hosszú idő lefolyása alatt sem változtak lényegesen.

Növendékeim eszmevilágát, kedélyét hatalmamban tartom. Ha tárgyam egyes részletei kívánják, kis szivüknek azt a hurját pengetem meg, melyről a hazaszeretet rezg vissza. Ha kell, az emberszeretet összhangját idézem fel. A kiválóbb női alakok bemutatására nagy gondot fordítok. Kifejezem, hogy amennyire lehet, ha kicsinyben is, kövessék példájukat; vagy pedig kerüljék, utálják azoknak a példáját, akik bünök által lettek hirhedtté. Nem egyszer láttam könnyet csillogni szemükben, ha hangom az előadott részlet fenségénél fogva remegett, vagy pedig a belső felindulástól reszketett. Ha magyarázatomat bevégeztem, az elmondottak ismétléséhez fogok. Ez azonban az idő rövidsége miatt sokszor el is marad. A nehezebben megtartható dolgokat, amint az természetes is, a tehetségesebbektől kérem számon. A nehezebb felfogásuaktól olyat kérdezek, amire itéletem szerint, mégis némi kielégítő feleletet várhatok. Legtöbbször azonban megengedem, hogy ők magok jelentkezzenek, és az ügyesen felelőt azzal jutalmazom meg, hogy jó feleletét be is jegyzem. Ezzel kedvet ébresztek bennök a vállalkozásra. Ügyelek, hogy rendezzék gondolataikat. Utasitom őket, hogy tanulás alkalmával a nehezebben megtartható neveket irják le, sőt sokszor a táblára is feliratom. Itt jegyzem meg, hogy nem kivánom tanítványaimat a tulságos sok név és évszám betanulásával agyongyötörni, mert ugyis igen

sok ismeretlen nevet és fogalmat kell nekik beemlézniök. Tanítványainknak néha a földrajzi és történelmi órán több mint 40—45 új névvel és fogalommal kell megküzdeniök. Pedig igazán mondhatom, hogy csak a legnélkülözhetetlenebbeket hagytam meg.

Az évszámoknál a táblán is kellőképen szemléltetve, bemutatom a Kr. e. és utáni számítást, mert bár ez igen egyszerű, sokan mégis nehezen értik meg. Az évszámoknál lehetőleg csak a századot kivánom. Szemléltetési képekről gondoskodom. A művelődéstörténeti részekre, amint az természetes is, nagy súlyt fektetek.

Ha rátérek a tulajdonképeni, már az előzetes órán feladott lecke kikérdezésére, itt aztán az igazat bevallva, mindenféle furfangot használok, hogy tanítványaim ne játszhassanak ki, ne tudják kiszámítani, mikor kerül rájok a sor a feleléssel. Pl. kezdem elől vagy hátul, vagy a közepén a névsort. Majd minden oldalról csak egyet szólítok, majd úgy veszem őket sorban, ahogy ülnek és így tovább. De még a felelés módját is változtatom. Néha egy mondja el az egész leckét, néha kettő, máskor meg öt-hat folytatólagosan. Ez utóbbi a figyelmet edzi meg. A bemagoltatást tartom a legkirivóbb szegénységi bizonyítványnak, mit értelmes tanító magáról adhat. Csak egyetlenegy esetben tartom megengedhetőnek a lecke szószerinti beemlézését, t. i. ha az illető tanuló idegen ajkú és a nyelvet is kénytelen tanulni egyszersmind. Tudom, némely tanulónak oly áldott az emlékező tehetsége, hogy a leckét néhányszori átolvasás után már könyv nélkül szóról-szóra tudja. Azokon úgy fogok ki, hogy apróbb kérdések beleszövésével akasztom meg a beemlézett gondolatmenetükben és így kényszerítem őket, hogy saját eszükkel gondolkozzanak. Talán egyetlenegy tantárgy sem nyujt a gyermeknek annyi alkalmat, hogy gondolatait szabatosan, rendezetten mondja el, mint épen a történelem.

Hogy tudásuk mértéke felett időről-időre bővebb tájékozást nyerjek, a tananyag főbb részeinek befejezése után egy-egy generális kikérdezést rendezek, amely egyszersmind ismétlés is. De anélkül, hogy ezt előre sejtenék és magukat ennek borzalmaival jó előre hiában ijesztenék. Itt is igyekszem bizalmukat azáltal

felkelteni, kijelentem előttük; hogy csak azokat osztályozom, kik jól felelnek. De én ilyenkor az egész osztály tudása felől tájékozódom, sőt azt is látom, melyik az a rész, amely a tanuló előtt még homályos, ezt aztán utólagosan még kipótolom.

Igaz, hogy ilyenkor a szigorú fegyelem kissé meglazul, mert mindegyik igyekszik tudását bemutatni. Én ezt azonban nem bánom, mert ezen eljárás észjárásukat gyorsítja. A kérdéseket gyorsan adom fel, ezáltal mintegy szuggerálom őket a gyors feleletre. A lomha gondolkodásuakat különösen figyelem és többször szólítom. Azért mégis én uralkodom a helyzeten. Ha akarom, a csend és fegyelem egy perc alatt bármikor helyreáll. Erre elég hangomat felemelnem, vagy a kérdezésben szünetet tartanom.

Tanítványaimat rávezetem arra is, hogy a ki figyelmes itt az órán, az minden további nehézség nélkül megtanulhatja a leckét. Mondhatom, tanítványaim nem is irtóznak a tanulástól.

Az osztályozást nyiltan végzem, nem dugdosom a beirást. Hadd lássák, hogyan mérem az igazságot. Aki jól felelt, megérdemli minden további okoskodás nélkül a jó osztályzatot.

Ha van olyan tehetségtelen, de jó és szorgalmas tanuló, ki a lecke nehézségeivel küzd, azt jó szívvel, szeretettel átsegítem rajta. Sőt talán nem lövök túl a célon, ha azt merem állítani, hogy a gyermek arcáról olvasom le: tisztában van-e a felelettel vagy sem? A gyenge felfogásut még azzal is segítem, hogy nem szólítom fel elsőnek az órán. Hadd hallja a leckét először az ügyesebbektől. Hogy kin kell aztán a körülményekhez képest nagyobbat lendítenem, az úgyis tőlem függ. Ilyen eljárás mellett megóvom tanítványaimat esetleges meglepetésektől.

Ahol lehet, mindig, habár csak futólag is rámutatok a magyar történet főbb alakjaira. Így pl. összehasonlítom Romulust Árpáddal, Camillust IV. Bélával, Mars istent Hadurral, Herkulest Kinizsivel, a Gracchusok anyját Szilágyi Erzsébettel, Nagy Sándort Hunyadi Mátyással, Demosthenest Kossuthtal, Catót Deák Ferenccel, s így tovább. A III. osztály tanításanyagát a földrajzzal egybekapcsolva tanítom, ahogy azt a tanterv is előírja.

Budapest. *Gőőz Józsefné.*

A TANÍTÓNŐK SZÜNIDEI TANFOLYAMA.

Tavasszal történt, hogy egy szokatlan hangú kultuszminiszteri rendelet látott napvilágot. Azt írták benne, hogy azok a tanítónők, akikben hivatásuk szeretetétől áthatva a továbbképzés óhaja él, alkamat nyernek arra, hogy szellemi látókörüket kitágítsák, hogy új eszmékkel termékenyítsék meg tudnivágyó lelküket...

Ez és még sok ehhez hasonló megkapó gondolat volt abban a rendeletben, melynek hatása alatt Magyarország tanítónői megírtak sok levelet, csak azért, hogy eldobhassák maguktól a nyári pihenés perceit. De ki is gondolna pihenésre akkor, amikor azt igérik, hogy szellemi látókörét kibővítheti? Ki gondolna szebb mulatságra akkor, mikor azt hallja, hogy mintaszerü tanítások keretében maga előtt láthatja azokat, kik a legkedvesebb órákat szerezték neki: a gyermekeket? A miniszteri rendelet hívó szavára Magyarország minden részéből *Szabadkára* sereglett ötven tanítónő, kik pihenés helyett dolgozni, tanulni akartak. Hogy nem sajnálták elveszített pihenésüket, tanum reá az az ötven tanítónő, kikkel együtt dolgoztam a három hét alatt, kikkel együtt örültem a munka sikerén, kikkel együtt könnyeztem, ha valami igen megdobogtatta, vagy nagyon összeszorította a szívemet. Mert volt ám így is! A szabadkai továbbképző tanfolyam munkaterve munkát adott az észnek, dolgot a kéznek, gyönyörködtette a szemet, örömet, fájdalmat szerzett a szívnek és beszélni tanította az ajakat.

Az előadott tantárgyak eléggé ismeretesek ugyan a miniszteri rendeletből, de azért elmondom mégis, melyek voltak azok. Elsőnek említem a *pedagógiát*, mellyel mintegy karöltve járt a *gyakorlati tanítás*. Azután hallottunk előadásokat a *magyar iro-*

dalom, történet és *földrajz* köréből. Szándékosan beszélek külön a *közgazdasági* előadásokról, mert hazánk gazdasági visszonyait és ismétlő iskoláink újabb irányát tekintve, ez különösen fontos tárgya volt a tanfolyamnak. Végül technikailag is foglalkoztatva voltunk *agyag-* és *kartonmunkával*. A tanfolyam vezetője *Balajthy* Ilona igazgatónő, előadói pedig *dr. Veszely* Ödön (pedagógia és magyar), *Mohar* József (közgazdaságtan), *Ugray* János (történelem, földrajz) és *Svarba* József (gyakorlati munka) tanárok voltak, a technikai munkát *Németh* Gyula tanár (agyagmunka) és *Vilhelm* Franciska tanítónő (papirmunka) vezették. A tanfolyam julius 6-ától 25-éig tartott és az ország minden részéből mintegy 50 tanitónő vett benne részt. Az előadások délelőtt 7-től 12-ig és délután 2-től 6-ig, sőt néha 7-ig is tartattak. Ugy a megnyitáskor, mint a bezáráskor üdvözölte a tanfolyam úgy *Wlassics Gyula* dr. miniszter úr ő excellenciáját, mint kiváló tanácsosait, dr. *Axaméthy Lajost* és dr. *Nemény*i Imrét; hálás köszönetet mondva a tanfolyam szervezéséért.

A pedagógiai előadás főképpen a *gyermek pszichológiával* és *szociálpedagógiával* foglalkozott. Ismertette a pedagógiát, mint tudományt, feltárta annak gyakorlati hasznát. Szólt a szociálpedagógia feladatáról, intézményeiről és különösen bőven tárgyalta a gyermekvédelem, gyermekápolás és gyermekgondozás ügyét. Ismertette a gyermekpszichológiai irodalmat, megvilágította a tulajdonképpeni eredményt, mit ez irányban elértek, és kijelölte a tanító teendőjét is. A népiskolai tantárgyak köréből a beszéd- és értelemgyakorlattal és az irás-olvasás tanitással foglalkozott bővebben. Szólt azon külföldi mozgalmakról, melyek e tárgyak tanitásán akartak javitani. Az irás és olvasás tanitásának ismertetésénél bemutatta a külföldi: angol, francia és német ABC-és könyveket és az újabb magyar ABC-éket. Kitért a javitásra való törekvések helyes mederbe terelésére is.

Megemlékezett még az ifjusági egyesületekről és könyvtárakról. Megjelölve a módot, mellyel az ilyen egyesületet felállithatjuk, a célt, melyet vele elérhetünk és az eszközöket, melyekkel az ifjuságot az egyesületnek megnyerhetjük. Mindez azonban csak

vázlata és halavány képe azoknak a szines és értékes pedagógiai előadásoknak, melyek egy szép, összhangzó egészet képeztek.

A *gyakorlati tanítások* igazán mintaszerüek voltak és így a továbbképző tanfolyam egyik legtanulságosabb részét képezték. A módszeres *konferenciákon* megbeszélték és elméletileg fejtegették a tanításokat és azt hiszem, az itt tapasztalt igazságos és jóakaratú birálat elősegítője volt annak a buzgalomnak, a melylyel a hallgatók maguk is tanítottak. A gyermekek tanulmányozására is fordítottak időt oly formán, hogy óra előtt és óra utáni szünetben együtt beszélgettek, játszottak a gyakorló iskola kis tanulóival.

Előadást tartott a tanfolyamon dr. *Gőőz* József is oly szépen és lelkesen ismertetve új olvasás- és irástanítási módszerét, hogy még azok is, kik módszerének nem föltétlen hívei, szívesen üdvözölték őt. Látták a hallgatók Tomcsányiné *Czukrász* Róza eljárását is, ki igen kedvesen mutatta be a fonomimikai olvasástanítást. Miután a gyakorlati tanítások előadó tanára az írva-olvastató módszert mutatta be úgy, a hogy a modern tanítás követelményeinek megfelelt: alkalma nyilt minden hallgatónak a három módszer közül kiválasztani azt, amelyik egyéniségének legjobban megfelel. A hallgatóknak e három módszer felett kifejtett élénk vitája igazolja, hogy nem csupán kiváncsiságból, hanem komoly tanulási vággyal jöttek el a tanfolyamra.

A *magyar irodalom* különböző korszakok, különböző szellemi életét tárta fel. Különösen a magyar nép lelki világának megnyilatkozását mutatta be a különböző hősmondákban és legendákban. Megemlékezett különböző áramlatok hatásáról költészetünkben, főképpen azonban az újabb korszakot ismertette, megmutatva, hogy az egyes költők művein mint látszik meg a kor szelleme, hangulata. Vörösmarty, Petőfi és Arany költészetével részletesebben foglalkozott, valamint a szabadságharc lírájával és az elnyomatás éveinek költészetével is. Ismertette az ujabb költői nemzedéket, a prózairodalom fejlődésének okait, a magyar regényirodalom és dráma történetét. Megemlékezett még a jelenkori irodalmi áramlatokról, a nemzeti irodalom jelentőségéről és

annak megbecsüléséről. Minden egyes előadás fejlesztette a hallgatók izlését, irodalmi tudását és a magyar irodalom iránti szeretetét.

A *történeti* előadás főként az egyes korszakok művelődési állapotát ismertette. Az ember szinte maga előtt látta elvonulni az egyes korszakokat, olyan vonzó és szemléltető volt az előadás. A földrajzi előadás pedig Magyarország természeti viszonyait és ezeknek a kulturára kifejtett hatását ismertette.

Azok a *konferenciák*, melyek pedagógiából, történetből, irodalomból tartattak, nemcsak szépek, hanem tanulságosak is voltak. Nagyon sok olyan dologról volt itt szó, melyeknek mint tanító hasznát veszi az ember.

A *közgazdasági előadások* keretében olyan komoly és fontos kérdések tárgyaltattak, melyek valóban gondolkozóba ejtették a hallgatókat és mindenki érezte, hogy e téren valahára tenni kell valamint. A tanfolyam hallgatói mindannyian látták, hogy a nevelésnél a közgadasági ágra is súlyt kell helyezni, nemcsak a fiuknál, de a leányoknál is. Azt a népet tanulták megismerni az előadások alatt, melynek önzetlen és megbízható vezetőre, tanácsadóra van szüksége, hogy úgy erkölcsi, mint gazdasági tekintetben fejlődni tudjon.

Hallottak a női munkásság keretébe beilleszthető gazdasági munkákról, nevezetesen a zöldség- és gyümölcstermelésről, az állattenyésztésről. Megismerték a kertek felosztását, váltórendszerét, a kerti föld megmunkálását és melegágyak készitését; a különféle konyhakerti vetemények termelését, eltartását és értékesítését; a faiskola megválasztását, fanemesítést, a gyümölcs leszedését, eltartását és az értékesítésnek legnevezetesebb módjait. Az állatténvésztés köréből a szarvasmarhatenyésztés, tejtermelés, tejszövetkezetek, baromfitenyésztés és tojásértékesítés került bővebb ismertetés alá, mindenkor különös tekintettel a közgazdasági jelentőségre. A gazdálkodás főtényezőinek megismerése után a különböző szövetkezetek, a biztosítási ügy, gazdasági egyesületek és egyéb érdekképviseletek ismertetése következett; ezek után a munkáskérdésről, a kivándorlásrol és alkoholizmusról tartott elő-

adások kerültek sorra. Az előadások nagy hatásuak voltak azért is, mert nem csupán a bajt szemléltették, de az orvosságot is megmutatták és kijelölték azt a helyet, melyet a tanítónak az iskolában és az iskolán kívül el kell foglalni, a föld népével való érintkezés és az ifjusági egyesületek és népkönyvtárak szervezése által, hogy a népet úgy erkölcsi, mint gazdasági tekintetben magasabbra emelje.

Az itt elősoroltak azonban csak főbb pontjai voltak a szabadkai továbbképző tanfolyam gazdasági előadásainak és ezeket támogatták, kiegészítették, maradandóvá tették azok a kirándulások, melyeket a hallgatók a gazd. előadó tanár vezetésével és a többi tanárok társaságában a palicsi földmüves iskolába tettek.

Itt említem még fel *Ruffy* Pálnak, a gyermekmenedékhelyek országos felügyelőjének előadását a gyermekvédelemről. Mesterien találta meg azt a módot, ahogy a női szívre és lélekre hatni kell. Nem csoda, hogy annyira meghatotta hallgatóit, hogy beszéde hatása alatt többen keresték fel a szabadkai állami gyermekmenedékhelyet.

Délutánra maradt a konferenciákon és kirándulásokon kívül az *agyag-* és *kartonmunka*. Ez a munka igazán uttörő és határozottan állítom, hogy elterjedését nagyon elő fogják segiteni a szabadkai tanfolyam első hallgatói is.

A hallgatók minden oldalról nagyon el voltak foglalva és kivánatos, hogy jövőre ne legyenek igy lekötve; de úgy volt berendezve az egész munkaterv, hogy tulajdonképpen csak este jött az ember annak tudatára, hogy mennyi dolga volt egész nap.

Aki látta, hallotta az előadásokat és megfigyelte azt a lelkes odaadást, mely az előadókon látható volt, és megérti a hallgatók törekvését: lehetetlen, hogy ne jósoljon jövőt a tanítónők számára rendezett szünidei továbbképző tanfolyamoknak. Sok oly kincset nyujtanak itt a hallgatónak, minővel eddig nem birt, sok olyan drágakő csiszolódik ki itt, mit eddig észre nem vettek.

Hogy a hallgatók együtt voltak a tanítónőképző internátusában a nap minden órájában, ez erősebbé tette közöttük a kollegiális érzést, szeretetet. Tudom, hogy valami titkos kapocs

mindörökre össze fogja tartani azt az ötven nőt, kik együtt tanultak azon három hét alatt.

Most, mikor már tudjuk, mit adtak a tanfolyamon abból, amit az a szokatlan miniszteri rendelet igért, örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy buzdítsam az otthonmaradtakat: vegyék elő a tollat, papirost és ha hiába kérték felvételüket egyszer, kérjék ujra meg ujra; azért a nehány sor irásért igen nagy lesz a jutalmuk! Azok, a kik uj eszmék, uj irányok után vágyakoznak: menjenek el egy ilyen kurzusra, vágyaikat kielégitik ott. Tanuim erre az első tanfolyam hallgatói; azoknak a válás pillanatában felcsillant könnyei. Azok a könnyek nemcsak minden szónál ékesebben bizonyítják, hogy az első tanítónői továbbképző tanfolyam fényesen sikerült, hanem hálás köszönetet is jelentettek az iránt, a kinek lelkében a továbbképző tanfolyam eszméje megfogant.

Az ötven tanítónő elszéledt Szabadkáról; de hogy a gazdag tanulságon kívül kedves emléket is vittek magukkal szívük mélyén, azt első sorban a tanfolyam vezetőjének, *Balajthy Ilona* igazgatónőnek köszönhetik, ki szeretetteljes gondoskodásával az internátust igazi otthonná varázsolta és a szabadkai napokat ezáltal is feledhetetlenné tette. A tanfolyam hallgatói hálával fognak visszaemlékezni úgy ő reá, mint az előadókra, a kik a továbbképzésre irányuló vágyainkat valóra váltották. Az ország minden részébe elszéledő tanítónők mély és igaz lelkesedése, komoly elhatározása reményt nyujthat, hogy a Szabadkán elvetett mag jó földbe hullott és hogy a kik ott voltak «elmenének és tanítanak minden népeket.»

Sopron-Ujlak. *Oszoly Jolán.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.*

(Második közlemény.)

5. Az egri m. kir. áll. felsőbb leányiskola V. értesítője az 1902—1903. iskolai évről. Közli: Guta József igazgató.

Érdekes és tudományos színvonalú cikk van az értesítő legelején az intézet rendes tanítónőjétől Polereczky Irmától «Az egyéniség, a jellem» címmel.

A tanév történetéből megemlítésre méltó: a tantestületi változás. Az intézet igazgatója Révy Ferenc áthelyeztetvén a budapesti áll. felsőbb leányiskolához, helyét Guta József foglalta el a miniszter kinevezése útján; Molnár Ilona Éva r. tanítónő a beszterczebányai hasonló nemű intézetnél működő Gutáné Oláh Mária r. tanítónővel helyet cserélt. Az intézet élete a tanévben rendes menetű volt. A kisebb botanizáló kirándulásokon kívül, rendeztek egy nagyobbat is május 23-án az Eged hegyre s a gyönyörű fekvésű Tiba völgybe. — Meglátogatta az intézetet: Berecz Antal min. biztos május 27 és 28-án. — Az intézet kebelében működött egy női kézimunka — özv. Végessné Bogya Irma — és egy festészeti külön tanfolyam — Sidlovics Kálmán — int. tanerők vezetése mellett, a művelt hölgyközönség számára kizárólag. — A tantestület nőtagjai voltak: Blasovszkyné Tabody Sarolta, Gutáné Oláh Mária, Jurássy Berta, Kuss Gizella, Laczkovich Ilona, Polereczky Irma és özv. Végessné Bogya Irma. A növendékek létszáma: (I. = 14, II. = 33, III. = 20, IV. = 11, V. = 22, VI. = 13) = 113 volt; vallás szerint: róm. kath. = 35, ág. ev. = 3, ev. ref. = 8, izr. = 67; anyanyelv szerint: magyar = 113. — Az értesítő az 1903—1904. tanévre szóló utasítással végződik.

6. A fiumei m. kir. áll. felsőbb leányiskola s a vele kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1902—1903. tanévről. Közli: Gross Leopoldina igazgató.

A tanév történetében, mely a rendes lefolyású volt, megemlítendő a tantestületi változás: Babare Adél 20 évi működés után a máramarosszigeti hasonló intézet internátusi igazgatónővé neveztetett ki, helyébe saját kérelmére Szegfi Ilonát a trencséni áll. felsőbb leányiskolától helyezték át. Babare Adél Krecsányi Gizella s. tanítónőt vitte magával, kinek helyét Moldován Anna lőcsei r. tanítónő töltötte be. — Fülöpné Sargavy Erzsébet pedig a budapesti Fröbel-féle tanítónőképzőbe ment át. — A tantestület nőtagjai voltak: Gross Leopoldina, Carvin Piroska, Cidičné Kövesdy Albertina, Dunayné Vranyczány Janka, Moldován Anna, Simonetti Klementin, Szegfi Emilia és Ilona, meg Pünköstiné Zerbs Rozina. — A tanulók

* Az első közlemény a megelőző füzetben van. *Szerk.*

száma: (I. = 42, II. = 38, III. = 40, IV. = 37, V. = 19, VI. = 19) = = 195 volt; vallásra nézve: róm. kath. = 136, ev. ref. = 5, ág. ev. = 5, gör. kath. = 1, gör. kel. = 1, izr. = 45. Anyanyelvre nézve: magyar = 66, olasz = 83, német = 21, horvát = 24, szerb = 1. — A női kereskedelmi tanfolyam III. évfolyamába beiratkozott 30 növendék; róm. kath. = 29, izr. = 1; olasz 19, német 1, horvát 10. — Az értesítő a számos felszámolóin és kimutatásain kivül közli a «Maria-Dorothea-Egyesület fiumei körének működését: rendes tagja 24 volt, ezekből alelnök: Gross Leopoldina és 7 választmányi tag volt. A kör vagyona 342 kor. 12 fill.

7. Értesítő a kolozsvári áll. felsőbb leányiskola 1902—1903. iskolai évéről. Kiadja: az igazgatóság.

Az intézet igazgatója De Gerando Antonina az előszóban fejtegeti az intézet szellemét s ennek kapcsán elmondja, hogy a tanulók műveltsége és szorgalma által képes az intézet a többi vidéki városok hasonló iskoláinak eredményét felülmulni. — A tanév történetéből meg kell említeni, hogy a városban előforduló influenza miatt úgy a tanároknál, mint a tanulóknál kisebb számosabb mulasztások történtek; az év menete azonban a rendes volt. A tantestület nőtagjai voltak: De Gerando Antonina, Békésy Lila, Biela Mária, Binder Laura, Butyka Vilma, Kiss Sarolta, Lindner Augusta, Mayer Irén, Péteri Lipótka és Váradi Erzsébet. — A növendékek létszáma: (I. *a)* = 35, *b)* = 31; II. = 44, III. = 40, IV. = 45, V. = 43, VI. = 20) = 258 volt; vallás szerint: róm. kath. = 100, ág. ev. = 27, ev. ref. = 60, unit. = 11, gör. kath. = 3, gör. kel. = 5, izr. = 52; anyanyelv szerint: magyar = 243, német = 7, román = 8. — Az intézet kebelében élő négy csoportú latin-kurzusnak 24 növendéke volt, kik közül három érettségi vizsgát is tett. — Az értesítő a többi közlemények közt részletesen tárgyalja az internátust és a felvételt.

8. A lőcsei m. kir. áll. felsőbb leányiskola XXII. értesítője az 1902—1903. tanévről. Közli Klimko Mihály igazgató.

A tanév történetének előadása keretében közölve van Kalmár Elek Kossuth Lajosról szóló magasztos ünnepi beszéde. A tantestületi változások: Csiky Paula itteni s. tanítónő Besztercebányára, Hadik Ida trencséni s. tanítónő pedig helyébe helyeztetett; valamint Moldován Anna r. tanítónőt Fiumébe s helyébe özv. Schaadtné Láng Irmát s. tanítónői minőségben ide helyezték. — A tanítás menete a szokott volt; de meg kell említenünk, hogy az intézet idei tanulmány-kirándulását csak Iglóra a «Szepes vármegyei kézimunka-iparkiállítás» megtekintésére rendezte, mert a tavaszi változó időjárás a többit megakadályozta. — A tantestület nőtagjai voltak: Deéssyné Volkó Ludmilla, özv. Eördöghné Holzinger Anna, Hadik Ida, Hrdina Hedvig, Klimkóné Kozmund Vilma, Saváry Irma és özv. Schaadtné Láng Irma. — A növendékek száma: (I. = 25, II. = 31, III. = 29, IV. = 25, V. = 21, VI. = 12) = 143 volt; vallás szerint: róm. kath. = 29, gör. kath. = 4, ág. ev. = 43, ev. ref. = 15, izr. = 52; anyanyelv szerint: magyar = 141, német = 1, tót = 1. — A füzetben meg vannak a többi szokásos közlemények is.

9. A nyitrai róm. kath. felsőbb leányiskola értesítője az 1902—1903-ik tanévről. Közli: Dudek János dr. igazgató.

A tanév a lehető legnagyobb rendben folyt le hasonlóan a más ily nemű iskoláékéhoz. Meg kell említenem, hogy az értesítő legelején az igazgató 3 tanulmánya van, melyek czímei a következők: 1. Szűz-Szent Margit és százada. 2. A Kölcsey-himnus. 3. Az uj iskolai helyesírás. — A tantestületben egy változás volt csupán: a Hegybányára távozott Schranil Paulina nővér helyébe a felsőbb hatóság Techlár Margit nővért küldte ki az iskolához Budapestről. — A min. biztosi tisztet az elhunyt Gerevich Emil helyett Révy Ferencz, mint a róm. kath. felsőbb leányiskolák ujonnan kinevezett min. biztosa végezte. — A tantestület nőtagjai voltak: Borbély Sarolta, Belopotoczky Honorata, Ernetz Gratia, Ersing Hilda, Pityinger Eugenia, Stengl Blanka, Techlár Margit, Vágó Julia, Tylchert Vilma és Lukács Lukretia. — A növendékek létszáma: (I. = 49, II. = 44, III. = 33, IV. = 25, V. = 16, VI. = 7) = 174 volt, vallásra nézve: róm. kath. = = 168, ev. ref. = 2, izr. = 4; anyanyelvre nézve: magyar = 130, német = 14, tót = 26, olasz = 4. — Az évi értesítő 108 oldalon igen részletezve közöl minden tudnivalót.

10. A máramarosszigeti m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesitője az 1902—1903. tanévről. Közli:Ényi László igazgató.

A füzet elején van Andreanszky Olga «A nyelvtanításról» című tanulmánya, melyben kifejti a nyelvtanítás célját és módját. Összegezve a dolgozatot, látjuk, hogy a magyar nyelvtanítás feladata: «a kifejezési képességnek és az értelemnek lehetőleg mindenoldalú fejlesztése; hivatva van összekötni a különböző tárgyak anyagát; hatnia kell a képzelő tehetség egészséges fejlődésére és a jellem, a magyar nemzeti jellem biztos és szép fejlődésére».

A tanév szokott rendben folyt le. Megváltozott az igazgatóság: Marikovszky Menyhért 41 évi szolgálat után nyugalomba vonult s helyétÉnyi László foglalta el; Szent-Istvany Margit s. tanítónő a trencséni áll. felsőbb leányiskolához helyeztetett s Valkovszky Erzsébet óraadással bizatott meg. — Megemlítendő, hogy az internátus 5 évi szünet után ujból megnyílt. — A tanári testület nőtagjai voltak: Babare Adél, Andreanszky Olga, Gálfi Anna, Kerecsényi Gizella, Lányiné Piller Odola, Mokcsayné Bonis Vilma, Pfendesack Irén, Tircka Klotild és Valkovszky Erzsébet. — A növendékek száma: (I. = 33, II. = 41, III. = 29, IV. = 25, V. = 19, VI. = 20) = 167 volt; vallás szerint: róm. kath. = 66, gör. kath. = 19, ág. ev. = 7, ev. ref. = 26, izr. = 49; anyanyelv szerint: magyar = 163, német = 2, román = 2. Babare Adél az internátus igazgatója részletesen közli a benlakásra vonatkozó tudnivalókat, az értesítő szokott közleményei közt.

11. A pozsonyi m. kir. áll. felsőbb leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1902—1903. tanévről. Közli: Ghyczy József igazgató. XX. évfolyam.

A) Felsőbb leányiskola: A tanév símán folyt le; a tantestület nőtagjai közt előléptetésen és helyettesítésen kívül változás nem volt, tehát tagjai voltak ez évben: Chalupáné Olgyay Ilona, Försterné Kastner Mariska, Geschöfl Emilia, Gludovácz Ilona, Slewellyn Edith, Loschdorfer Paula, Mayerné Widermann Anna, Majsch Mária, Minkwitz Matild, Rauschmann Cecilia, Schmidt Paula, Schwarz Gabriella és Szobissekné Gervay Zsófia. — A tanulók létszáma: (I. = 36,

II. = 40, III. = 43, IV. = 42, V. = 31, VI. = 29) = 221 volt; vallás szerint: róm. kath. = 117, ág. ev. = 38, ev. ref. = 9, gör. kel. = 1, izr. = 56; anyanyelv szerint: magyar = 160, német = 60, szerb = 1. Az internátusnak 41 növendéke volt.

B) A *női kereskedelmi tanfolyam*nak tanárai mind a helybeli iskolából, illetve hivatalokból valók voltak; a tanfolyamra járt 26 növendék, vallásra nézve: róm. kath. = 10, ág. ev. = 4, ev. ref. = 2, izr. = 10; anyanyelvre nézve: magyar = 17 és német = 9. — Részletesen közli az értesítő a tanfolyam tantervét.

12. Értesítő a besztercebányai m. kir. áll. felsőbb leányiskola 1902—1903. iskola évéről. XX. évfolyam. Közli: Kerner Péter igazgató.

A tanév története a többi felsőbb leányiskolákéhoz hasonló volt, meg kell azonban említenem, hogy azon továbbképző előadásokat, melyeket Dunayné Vranyczány Gabriella r. tanítónő kezdeményezett, úgy a mult, mint a nevezett tanévben is számosan látogatták; a tanfolyam részletes tantervéből — mely közölve van — látjuk, hogy fősúlyt a nyelvi tárgyakra fordították; a tanfolyam tárgyai voltak: magyar-, német-, francianyelv és irodalom, művelődés, történet s a természettudomány köréből egy-más dolog. — Bár a példa más intézeteknél is követőkre találna. — A tantestület nőtagjaiban volt változás: Gútáné Oláh Mária Egerbe, Kasselik Malvin Trencsénbe hasonló nemű intézetekhez helyeztettek át; míg helyükbe dr. Molnár Éva, ennek helyébe évközben özv. P. Kovácsné Gondos Eszter, Rissányi Józsefné, az alsókubini áll. polg. iskolától és Csiky Paula neveztetett ki, illetve helyeztettek át. — A tantestület nőtagjai, Csiky Paula, Dercsényi Izabella, Dunayné Vranyczany Gabriella, Jurkovichné Károly Ilona, özv. P. Kovácsné Gondos Eszter, Litschauer Teréz, Molnár Éva, Rissányiné Seftsik Gizella, Serédy Ilona, Stauffer Emilia, Svetschina Georgina. — A növendékek létszáma: (I. = 42, II. = 48, III. = 35, IV. = 34, V. = 25, VI. = 13) = 197 volt; vallás szerint: róm. kath. 77, ág. ev. 61, ev. ref. 7, izr. 52; anyanyelv szerint: magyar 155, német 36, tót 5, cseh 1.

13. A soproni m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1902—1903. iskolai évről. XXII—XXXII. évfolyam. Szerkesztette: Marusák Pál igazgató.

Az év történetéből csak — mint a szokottól eltérőt — a tantestületi változásokat említem: Trauschenfels Lucia s.-tanítónő saját kérelmére a temesvári állami felsőbb leányiskolához helyeztetett, s a megüresedett állást ideiglenesen Zuna Mauricette okl. polgári iskolai tanítónő töltötte be. — Koncz Gizella s.-tanítónőt három havi szabadságideje alatt a tantestület több tagja helyettesítette. — A tantestület nőtagjai voltak: Bründl Ödönné, Karlik Mariska, Kontz Gizella, Schuh Camilla, Tschürtz Oktavia, Wagner Jozefin, Zuna Mauricette és Murray Margit. — A növendékek létszáma: (I. = 40, II. = 30, III. = 31, IV. = 34, V. = 18, VI. = 22) = 175 volt; vallás szerint: róm. kath. 52, gör. kel. 1, ág. ev. 50, ev. ref. 3, izr. 69; anyanyelv szerint: magyar 140, német 34, olasz 1. — Az értesítő többek közt az internatusi tudnivalókat is közli.

14. A temesvári m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője

az 1902—1903. tanévről. XIX. évfolyam. Szerkesztette Mársits Rozina igazgató.

Az intézet élete fordulóponthoz jutott, felépült új és a kor követelményeinek megfelelő otthona, melyben már az 1903—904-ben fogja megkezdeni életét. Az épület a tervrajz szerint a legczélszerűbb berendezésű a mostani felsőbb leányiskolák közt. — A tantestületben voltak változások: a hosszabb időre szabadságolt Mauritz Erzsébet óráit maga a tantestület, míg Indali Ilona óráit főleg Práger Mária helyettesítette. — A tantestület nőtagjai voltak: Mársits Rozina, dr. Benedekné Indali Etelka, Brüller Zelma, Grätz Lujza, Indali Ilona, Kistenmacher Emilia, Mauritz Erzsébet, Mauritz Matild, Sándor Irma és Trauschenfels Lucia. — A növendékek létszáma: (I. = 43, II. = 44, III. = 47, IV. = 40, V. = 37, VI. = 21) = 232 volt; vallás szerint: róm. kath. 83, gör. kel. román 7, gör. kel. szerb 6, ág. ev. 7, ev. ref. 9, unit. 1, izr. 119; anyanyelv szerint: magyar 216, német 6, szerb 4, román 6. — Az értesítő a számos közleményen kívül bemutatja az új intézet homlok- és alaprajzát.

III. *Polgári leányiskolák.*

1. Arad szab. kir. város államilag segélyzett községi polgári leányiskolájának értesítője az 1902—1903. tanévről. Közli: Simon Karolin, igazgatónő.

Az aradi polgári leányiskola tantestületében az a változás volt, hogy Tagányi Gusztávné 24 évi tanítás után nyugalomba vonult s helyét az iskolaszék ideiglenesen Haller Józsa tanítónővel töltötte be; a tantestület nőtagjai voltak még: Simon Karolin, Benedek Etelka, Boros Dóra, Boros Jusztin, Décsy Gézáné, Ditrichstein Bernátné, Drescher Gizella, Marinkovics Mária, Steinitzer Jenny, Szabóné Láng Berta és Tanfy Mária. — A növendékek létszáma: (I/*a*). = 60, *b*) = 51; II/*a*) = 61, *b*) = 53; III/*a*) = 70, *b*) = 60; IV/*a*) = 56, *b*) = 47) = 458 volt; vallás szerint: róm. kath. 242, gör. kel. 21, ág. ev. 16, ev. ref. 31, izr. 148; anyanyelv szerint: magyar 415, német 23, román 16, szerb 3, tót 1. — A szokott közlemények a füzetben feltalálhatók.

2. A Budapest székesfővárosi II. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1902—903. tanév végével. Szerkesztette Kozma Gyula igazgató.

A füzet elején megemlékezik az igazgató a tanév megkezdése előtt 1902 aug. 31-én meghalt Tahi Antal tantestületi tagról.

Az év történetéből megemlítendő: hogy az intézetet végzett növendékek — a gyermekkor emlékeit fentartó — «iskolatársak szövetkezetét» akarnak alakítani, nemes célokkal; mely terv több évi készülődés után a megvalósulás stádiumában van. — A növendékek a tantestület vezetése mellett számos tanulságos kiránduláson vettek részt. — A tantestületben is volt változás: Csizmadiáné-Lengyel Ilona, Kozmáné-Tiszay Elza tanítónők más iskolákhoz helyeztettek s helyüket Gööz Józsefné III. ker., Ambrus Istvánné VII. ker. r. tanítónő töltötte be. — Az évközben hosszabb ideig szabadságolt Ambrus

Istvánné és Matyéka Károlyné r. tanítónőket Köblös Erzsébet és Dánielné Lamács Lujza, valamint Bittenbinder Miklós tanárt Lukits Mária r. tanítónő helyettesítette. — A tantestület nőtagjai voltak: Ambrus Istvánné, ArányinéWeinmann Katalin, Balajthyné-Szalkay Elvira, Cserházy Irma, Gööz Józsefné, Komáry Erzsébet, Matyékáné-Kollár Anna és Vithalm Irén. — A növendékek száma: (I. *a)* = 44, *b)* = 48; II. *a)* = 45, *b)* = 45, *c)* = 33; III. *a)* = 37, *b)* = 39, *c)* = 42; IV. *a)* = 38, *b)* = 39, *c)* = 36) = 446 volt; vallás szerint: róm. kath. = 337, gör. kath. = 3, gör. kel. = 1, ág. ev. = 26, ev. ref. = 34, izr. = 45; anyanyelv szerint: magyar = 438, német = 8. — Külön órák voltak: zongora, gyorsírás, francianyelv, festészet és tornajáték. — A női kereskedelmi tanfolyamra: (I. = 39, II. = 35) = 74 növendék járt.

3. A budapest székesfővárosi VIII. kerületi (csokonai utczai) községi nyilvános polgári leányiskola VIII. értesítője az 1902—903. tanévről. Szerkesztette: Erdődy Imre igazgató.

Érdekesen közli az olvasóval az intézet kézimunka tanítónője Czechner Irma — az értesítő elején — tapasztalatait «néhány szó a kézimunkatanításról» címmel.

A lefolyt tanévben a tantestület nőtagjai közt az a változás volt, hogy Markup Paula tanítónőt más intézethez s Czechner Irma s Barthonek Károlyné tanítónőket pedig a nevezett iskolához osztotta be a hatóság. — Meg kell említenem a tantestület kiváló buzgalmát a tanulmányi kirándulások vezetésénél, midőn szakcsoportok és osztályok szerint elvezették nem csupán a főváros, hanem a környék nevezetességeinek, gyárainak és intézeteinek megtekintésére. — Az intézet kebelében működött az «Erzsébet királyné kör». — A tantestület nőtagjai voltak: Barthonek Károlyné, Bárdossy Irén, Bródy Aranka, Czechner Irma, Faylné-Hentaller Mária, Göth Ilona, Machik Ilona és Mendlik Lujza. — A tanulók száma: (I. *a)* = 50, *b)* = 49; II. *a)* = 58, *b)* = 47; III. *a)* = 38, *b)* = 41; IV. *a)* = 38, *b)* = 39) = 360 volt; vallás szerint: róm. kath. = 147, gör. kath. és gör. kel. = 3, ág. ev. = 13, ev. ref. = 27, izr. = 174; mind magyar anyanyelvű. — Külön tanfolyam volt: a francia, a zongora, a gyorsírás és gépirás, a művirág-készítés és a tánc-részére.

4. A beregszászi m. kir. polgári leányiskola értesítője az 1902—903. tanítási évről. Összeállította: Engelthaler Róza igazgató.

Az intézet rendes meneténél meg kell említenem a tantestületi változást: Nikell Isma r. tanítónő saját kérelmére a győri polg. iskolához áthelyeztetvén, helyét Gabriel Paula tanítónő töltötte be. — Kirándulás volt jun. 8-án. — Külön tanfolyam volt a tánc, meg kézimunka. — A tantestület nőtagjai voltak: Bodenlósz Teréz, Dercsényi Julia, Engelthaler Róza, Gabriel Paula és Zágoniné Topitzer Izabella. — A tanulók létszáma: (I. = 53, II. = 46, III. = 31, IV. = 27) = 157 volt; vallás szerint: róm. kath. = 38, gör. szert. = 15, ev. ref. = 44, ág. ev. = 3, izr. = 57; anyanyelv szerint mind magyar. A női kézimunka tanfolyamnak 9 növendéke volt.

5. A békéscsabai m. kir. áll. polgári leányiskola XXIX. értesítője az 1902—903. évről. Közli: Donner Lajos igazgató.

Az év történetében kimagasló dolog nem történt; a tantestü-

let nőtagjai voltak: Groó Vilmosné Farkas Róza, Haán Emma és Vidovszkyné-Kiss Lujza. — A növendékek száma: (I. = 62, II. = 49, III. = 29, IV. = 32) = 172 volt; vallás szerint: róm. kath. = 52, ág. ev. = 50, ev. ref. = 9, gör. kel. = 1, izr. = 60; anyanyelv szerint: magyar = 160, német = 2, tót = 9, orosz = 1. — A női kézimunka tanfolyamra: (I. = 18, II. = 5) = 23 növendék járt; vallás szerint: róm. kath. = 7, ág. ev. = 13, izr. = 3; anyanyelv szerint: magyar = 12, német = 1, tót = 10.

6. A brassói m. kir. áll. polgári leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyam XXVIII. értesítője az 1902—903. tanév végén. Szerkesztette Liber Etelka igazgató.

A füzet elején Filtsch Julia tanulmánya illetve javaslata van: «az idegen nyelvek tanítása» köréből, melyet a tantestület egyik módszertani értekezletén tárgyalt.

A tanév szokott menetét csakis a tantestületi változások meg helyettesítések zavarták: Madarassyné Jancsó Riza r. tanítónő Magyaróvárra helyeztetvén, helyét Filtsch Julia szászvárosi r. tanítónő töltötte be; továbbá Borosnyai Katalin r. tanítónő Kolozsvárra ment s az üresedésre özv. Makoldiné Molnár Ilona a brassói el. népisk. tanítónő szolgálattételre berendeltetett. — Filtsch Julia r. tanítónőt betegsége alatt Bömches Vilma (januártól áprilisig) h. tanítónő helyettesítette. — A többi mulasztókat a tantestület tagjai helyettesítették; a tantestület nőtagjai voltak még: Förderné-Solymossy Anna. — Silberberg Gizella, Tischlerné-Wächter Etelka, Vizy Teréz és Faflik Anna. — A növendékek száma: I. = 69, II. = 66, III. = 59, IV. = 49) = 243 volt; vallás szerint: róm. kath. = 64, gör. kath. és kel. = 19, ev. ref. = 53, ág. ev. = 34, unit. = 6, izr. = 67; anyanyelv szerint: magyar = 200, német = 24, román = 19. — Az értesítő többek közt beszámol a női kereskedelmi tanfolyam működéséről; a tanfolyamnak 26 hallgatója volt.

7. A dévai áll. polgári leányiskola értesítője az 1902—1903. tanévről. Közzéteszi az igazgatóság.

Az értesítő adatai szerint a legnagyobb pontosság szerint folyt le a tanév, ami tekintetbe véve mindazon akadályokat, melyek az intézet új volta és elemi iskolával való kapcsolatánál fogva előfordulnak, nem volt könnyű feladat. — A tantestületben előléptetéseken és kisebb-nagyobb szabadságolásokon kívül változás nem volt; s így a tantestület nőtagjai a következők: Borostyányné-Schnegon Vilma, özv. Barthán-Máriássy Berta, özv. Molnárné-Doucha Bozsena, Schlupni Sarolta, Solyom F. Margit és Téglásné-Mangesius Irén. — A növendékek száma: (I.=39, II.=33, III.=33. IV.=19)=124 volt; vallás szerint: róm. kath. 50, gör. szert. 13, ág. ev. 5, ev. ref. 26, izr. 30; anyanyelv szerint: magyar 110, német 5, román 9. — Az elemi iskolába (öt osztály és ismétlő isk.) 318 növendék járt. Az értesítő közleményei közt az elemi iskoláról teljes terjedelmében szól.

8. A dicsőszentmártoni m. kir. áll. polgári leányiskola értesítője az 1902—1903. tanévről. Szerkesztette: Kósa Sándor igazgató.

A tanév a polg. fiú és elemi iskolákkal együttműködve a legnagyobb egyetértésben folyt le. Az év történetéből ki kell emelni az intézetet ért fájdalmat és veszteséget: Gvido Béláné Hadházy Julia

r. tanítónő meghalt 18 évi működés után 1903 május hó 26-án; temetése nagy részvét mellett folyt le. — A növendékek szegénysorsú tanulók segélyzésére szinielőadással egybekötött táncmulatságot rendeztek; az önképzőkör is szép sikerrel működött. — A tantestület nőtagjai voltak: Kontz Margit, Pataky Sándorné, Hegyi Károlyné, br. Bánffy Károlyné. — A növendékek száma: (I.=20, II.=13, III.= 12, IV.=16)=61 volt; vallás szerint: róm. kath. 16, gör. szerb. 6, ev. ref. 26, unit. 7, izr. 6; anyanyelv szerint: magyar 55, román 6. — A gazdasági ismétlő leányiskola három osztályába 24 növendék járt; az összes tanintézetekbe — huszonhárom osztályba — 579 növendék járt. — A sok oldalú értesítő pontosan van megszerkesztve.

9. A dobsinai községi polgári leányiskola értesítője az 1902—1903. iskolai évről. Szerkesztette: Halasi Jenő, igazgató.

Az igazgató a füzet elején az intézet «államosítása és az iskola jövője» fölött elmélkedik, az intéző körök szíves figyelmébe ajánlva azt.

Az év történetéből megemlítendők a tantestületi változások; egy megüresedett állás betöltésére az iskolaszék Langenthal Lenke tanítónőt választotta meg; Sztankovics Károlyné egészségének helyreállítása céljából május 1-től két havi szabadságot kapott s óráit a tantestület tagjai egymás közt osztották meg. — Téli hónapokban a növendékek az intézet udvarán sétáltak; a tavaszi és őszi hónapokban torna-sétákat rendeztek összekötve botanizálással s földrajzi ismeretek gyűjtésével. — Nagyobb arányú kirándulást rendeztek az aggteleki csepkőbarlangba 70 növendékkel. — Rendkivül fontos újításról számol be a füzet, hogy az igazgató s a tantestületi tagok több ízben meglátogatták a növendékeket lakásaikon felmerült esetekben, megbeszélést tartva a szülőkkel vagy házi gazdákkal a bajok orvoslása céljából, szóval az annyira fontos összeköttetést az otthon és iskola közt szorgosan fentartották; e nemes eljárás több követőre akadhatna! — Tánctanfolyam is volt. A tantestület nőtagjai voltak: Stankovics Károlyné, Fábry Erzsébet, Langenthál Lenke, Lang Laura és Fábry Vilma. — A tanulók száma: (I.=27, II.=37, III=39, IV.=22)=125 volt; vallás szerint: ág. ev. 66, ev. ref. 17, róm. kath. 25, gör. kel. 1, izr. 16; anyanyelv szerint: magyar 77, német 38, tót 10.

10. A fiumei m. kir. állami polgári leányiskola III. értesítője az 1902—1903. iskolai évről. Közli: Berthóty Károlyné igazgató.

A tanév történetéből megemlítendő a tantestületi változás: megbizatott tanítással Hankóczy Irén s Zambrané Schweiger Anna s az alsókubini áll polg. iskolától áthelyeztetett Molnárné Jeszenszky Jolán.— A tantestület nőtagjai voltak: Berthotyné Trinksz Fanny, Hankóczy Irén, Herrerné Drumár Alexandra, Molnárné Jeszenszky Jolán, Zambrané Schweiger Anna. — A növendékek száma: (I.=31, II.= 33, III.=32)=96 volt; vallás szerint: róm. kath. 82, gör. kel. 2, ev. ref. 5, izr. 7; anyanyelv szerint: magyar 43, olasz 32, horvát 16, német 4, szerb 1. — A polgári iskolával egy vezetés alá tartozik a Scarpa-téri áll. el. leányiskola, melynek értesítője a polg. isk. értesítőjében van közölve.

11. A fogarasi m. kir. állami polgári leányiskola értesítője az 1902—1903. tanévről. (Az intézet fennállásának 25-ik évében.) Szerkesztette: Gyulai Sándor igazgató-helyettes.

1902 november 9-én ünnepelték az intézet jelenlegi és volt tagjai az iskola és Botta Anna r. tanítónő 25 éves működését a vármegyeház nagytermében nagy és előkelő közönség előtt. — Érdekes kimutatást közöl ez alkalomból az értesítő: beszámol a működött tanerőkről s a növendékekről, kik évente látogatták az intézetet. (A 25 év alatt 1718 tanuló iratkozott be, köztük: róm. kath. 494, izr. 421, ev. ref. 323, ág. ev. 244, gör. kel. 97, gör. kath. 94, unit. 17; magyar 1003, német 471, román 244.)

A lefolyt tanévben a tantestület nőtagjai közt némi változás volt: Misikné Csepreghy Berta r. tanítónő a besztercebányai iskolához helyeztetett s Albertné Bertalan Sarolta szabadságot élvezett; óráikat a tantestület tagjai egymás közt osztották meg. — Nőtagjai voltak: Abel Janka, Albertné Bertalan Sarolta, Botta Anna, Czirják Hermin és Bobest Janka. — A növendékek létszáma: (I.=32, II.=26, III.=19, IV.=13)=90 volt; vallás szerint: r. kath. 23, gör. kel. és kath. 20, ág. ev. 18, ev. ref. 12, unit. 2, izr. 15; anyanyelv szerint: magyar 43, német 27, román 20. — Az értesítő — többek közt — közli a 25 év rövid történetét.

12. Az iglói ág. hitv. ev. polgári leányiskola XIII. értesítője az 1902—1903-iki tanévről. Közli: Dobó Adolf igazgató.

A rendes menetű tanévből ki kell emelnem az intézet kebelében nagy szorgalommal működő «Magyar Önképzőkör» t, mely a német vidéken igen nagy szolgálatot teljesít a magyar nyelv és irodalom megismertetése céljából. A tantestületben csak az a változás volt, hogy Telessy Dalma r. tanítónőt francianyelvi tanulmányútja alatt óráit 3 hónapon át — más — intézeti-tanerők helyettesítették, a tantestület nőtagjai voltak: Szépréthy Vilma, Telessy Dalma és Torkos Mária. A tanulók száma: (I. = 27, II. = 51, III. = 28, IV. = 36) = 142 volt; vallás szerint: róm. kath. 56, ág. ev. 54, ev. ref. 7, gör. kath. 2, izr. 23; anyanyelv szerint: magyar 42, német 97, tót 2. A polg. isk. mellett még a vele egy épületben levő elemi fiú- és leányisk. működéséről is beszámol — többek közt — az értesítő.

13. Az ipolysági államilag segélyzett községi polgári leányiskola értesitője az 1902—1903. tanévről. Közli: Fleischhakker Laura igazgató.

Az intézet történetéből kimagaslik a lefolyt tanév: ünnepet ült 1902 november 27-én abból az alkalomból, hogy az iskola egyik tantestületi tagja: Hatosné Kerner Teréz tanítónő működésének 25-ik évfordulóját betöltötte. A magasztos ünnepély lefolyása teljes terjedelemben közölve van az értesítőben. Tantestületi változás nincs; nőtagjai a következők voltak: Fleischhakker Laura, Kolos Irma, Hatosné Kerner Teréz, Beöröndy Irma, Hegyesi Rózsi, Szuknovich Mariska és Czeiner Kornelia. A növendékek száma: (I. = 12, II. = 19, III. =23, II. = 26) = 89; vallás szerint: róm. kath. 31, ág. ev. és ev. ref. 19, izr. 39; anyanyelv szerint nincs csoportosítás, de valószinüleg legtöbb magyar s van még tót, német és horvát elem is. A füzetben ezeken kívül a szokott közlemények vannak.

14. A kaposvári államilag segélyezett községi polg. leányiskola s a vele kapcsolatos női kézimunkatanfolyam értesítője az 1902—1903. tanévről. Közli: Nagyné Csorbă Mária igazgató.

A tanév történetéből kiemelendő, hogy a régi városházban egy fedél alatt működött a tanévben az egész iskola. Tantestületi változás nem volt, s a tantestület nőtagjai voltak: Nagyné Csorba Mária, Aczélné Sebe Zsuzsánna, Tarjánné Nyeste Teréz, Sermán Emerika, Poppovits Anna és Szigeti Gy. Jolán. A növendékek száma: (I. = 76, II. = 55, III. = 49, IV. = 35) = 215 volt; vallás szerint: róm. kath. 118, ev. ref. 23, ág. ev. 5, izr. 69; anyanyelv szerint: magyar 206, német 9. A női kézimunka tanfolyamra járt 12 növendék, készített 105 drb munkát: 1223 K 90 f értékben; ezek meg a polg. isk. növendékei összesen 172 en 1187 darab kézimunkát készítettek 4161 K 56 f összértékben. Az értesítő — a szokott közleményei mellett — részletesen közli a szülők tájékoztatására: a felvétel, a tandíjmentesség, munkatanfolyam, a javítóvizsgálat, a magántanulás s a továbbképzés feltételeit.

15. A verseczi városi polgári leányiskola V. értesítője az 1902—1903. tanévről közzé teszi az igazgatóság.

A tanév szokott mederben folyt le; a tantestület kiváló szorgalommal működött, felhasználva a várost és szép vidékét, kirándulásokra vitte növendékeit többször. A tantestületben változás nem volt s így nőtagjai a következők: Eck Mária Fidelisz, Lippert Mária Annunciata, Ment Mária Magdolna, Osztiadal Maria Norbertin, Rasch Mária, Sziviarda, Schuld Irma, Sziebold Mária Irén, Schürő Mária Erneszta és Wick Mariska. A tanulók létszáma: (I. = 61, II. = 51, III. = 44, IV. = 40) = 196 volt; vallás szerint: róm. kath. 115, gör. kath. 1, gör. kel. 46, ág. ev. 7, izr. 27; anyanyelv szerint: magyar 51, német 98, szerb 37, román 9, egyéb 1. Érdekes, hogy az értesítő közleményei közt — a város nagyszámú német lakossága miatt — a «jövő évi tudnivalók» németül is közölve vannak.

16. A zilahi m. kir. áll. polg. leányiskola X. évi értesítője az 1902—1903. tanévről. Szerkesztette: Fodor Dániel igazgató.

Erdekes és tudományos szinvonalú értekezés van az értesítő első 36 oldalán az igazgatótól: «Hadadi báró Wesselényi Miklós a legmagyarabb magyar élet- és jellemrajza» címmel.

A tanév történetéből csak a tantestületi változásokat említem: Szieber Paula az orosházi áll. polg. iskoláról az intézethez helyeztetett át; Kapusné Kabós Hedvig r. tanítónőt huzamos szabadsága alatt Chabada Gizella népisk. tanítónő helyettesített. A többi kisebb mulasztásokat a tantestület kebelében helyettesítették. A tantestület nőtagjai voltak: Péntek Farkasné, Réfy Mária, Szieber Paula, Kapusné Kabós Hedvig, Dobai Sándorné és Chabada Gizella. A tanulók száma: (I. = 30, II. = 41, III. = 38, IV. = 30) = 148 volt; vallás szerint: ev. ref. 87, róm. kath. 35, gör. kath. 1, gör. kel. 1, izr. 24; anyanyelv szerint: magyar 146, román 2. A pontosan megszerkesztett értesítő — többek közt — már az 1903—904. tanévben használandó könyvek jegyzékét is közli, hogy ha a tanulók meg akarják könnyíteni a jövő évi tanulmányaikat, már a szünidőben megtehessék a közölt tankönyvek alapján. E példa másutt is alkalmazható lenne. *S. J.*

(Folytatjuk.)

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Deák-ünnepélyek. Országszerte benső, áhitatos érzéssel ünnepelték Deák Ferenc születésének százados évfordulóját. Ünnepelték nemcsak hivatalos formák között, de a szivek meleg hazafias fellobbanásával s igaz hálaérzéssel a Gondviselés iránt, ki hazánknak Deákban az önzetlen, nemes hazaszeretet által nagy, a törvénytisztelő és törvénytudó, igazságos és bölcs polgár örök eszményképét ajándékozta, s ezzel a nemzetnevelés nagy munkájának eredményét biztosította. Az első tanítói ünnepet október 15-én a «*Mária Dorothea Egyesület*» tanítónői szakosztálya tartotta. Az ünnepi ülés egyetlen tárgya itt *Berta Ilona* «Erzsébet Nőiskolai» tanítónőnek emlékbeszéde volt. (Az érdeklődők az «Urania» c. folyóiratban olvashatják). — A leányiskolákban rendezett ünnepek, mint a hozzánk —. az ország minden részéből — beérkezett tudósításokból láthatjuk, teljesen a folyóiratunk mult havi számában közölt miniszteri rendeletben megszabott keretben folytak le. Hogy mindamellett sablonosakká nem váltak, azt azon hazafiúi, illetve honleányi lelkesedésnek köszönhetjük, mellyel az iskolák tantestületei az ünneprendezésben résztvettek. Folyóiratunkban első helyen — sajnos, kissé rövidebbre fogva — közlünk egy magvas történeti tanulmányt az ünnepeken elhangzott és hozzánk is beérkezett értekezések közül. Sok, igen sok becses dolgozatot találtunk az ünnepi beszédek között, melyeket anyaghalmaz miatt azonban nem közölhetünk. Egy szép kis dolgozatot, a II. ker. polg. leányiskolában *szabad előadás* formájában elhangzott ünnepi beszédet, melyet *Farkas Edith* tanítónő tartott, példaképen mégis ide igtatunk:

«M. t. kartársak, kedves tanítványok!

Deák Ferenc sarkophágján angyalt látok, aki pálmaággal borítja le a nagy halottat s feje mellett virraszt, mintha nem tudná elhinni, hogy nem él s nem ébred fel többé. Ez az angyal a nemzet mélységes tiszteletét, szeretetét s háláját jelképezi Magyarország e nagy fia, a hazának e páratlan bölcse iránt.

Mi is ma a tisztelet, szeretet s hála érzelmeivel járulunk Deák F. emlékéhez, hogy lerójjuk honleányi lelkesülésünk s ragaszkodásunk adóját iránta; hogy hálát adjunk a Gondviselésnek e kiváló, a nemzetet boldogító adományáért; s hogy lelkesüljünk a magyar fajért, melynek véréből sarjadt az erényeknek s a lelki nagyságnak oly megtestesülése, amilyen Deák Ferenc.

Száz éve annak, hogy D. F. született Zalamegyének egyik kis falujában, Söjtörön, s miután iskoláit s a jogot elvégezte, kilépett az

alkotmányos küzdelmeknek s a hazafias törekvéseknek porondjára. Akkor a megyékben pezsgett az élet s a mi tehetség volt a magyar közéletben, az ott nőtt naggyá. Deák is azon kezdte s 1833-ban már mint zalai követ vonult föl az országgyűlésre.

Európa nemzetei akkor élték az öntudatra-ébredésnek s a siettetett fejlődésnek korszakát. Nagyságot, erőt, hatalmat s szabadságot szomjaztak s ezek az eszmék a haladásban elmaradt s szabadságában elnyomott magyar nemzet kebelét is dagasztották. A nemzet is nagy, erős — s mindenekelőtt szabad akart lenni s azért minden téren egy reform-korszakot akart átélni.

Volt is a magyar népben akkor sok szellem, heves szenvedély, lázas sietés; teremteni, alkotni akartak. Széchenyi István első sorban gazdaggá; Kossuth Lajos pedig szabaddá akarta tenni a nemzetet s ez új világot teremteni vágyó szenvedélyektől lángot-lobbot vetett az ország; csakhogy az ármány s az erőszak e szellemi tavaszt a szabadságharc véres csatáiba fojtotta.

De ha adott a Gondviselés tüzes, lelkes szónokokat, ha adott a nép gazdasági fölszabadítását szolgáló nagy férfiakat — adott a békés fejlődésnek biztosítására egy *ragyogó vezető szellemet*, kit világos ész, óriás emlékezőtehetség, kitünő itélet s bámulatos higgadtság jellemzett; ha adott *prófétákat*, kik ragyogtak s gyújtottak, adott *férfiút is, ki a gondolat fáklyáját hordozta* a szenvedélyek éjében; ha adott hősöket, kik elvéreztek s másokat is vértanúságra képesítettek; adott *embert* is, ki e harcokból ki tudta vezetni a letiport, elfáradt magyar népet. Ez a ragyogó vezető szellem, ez a gondolat — fáklyáját hordozó hazafi, ez a férfiú, ki a harcokból a békés munka útjára vezette a nemzetet: . . . Deák Ferenc volt!

Az *Isten* nekünk nevelte őt, nevelte s szerénységben, igénytelenségben, cincinnatusi egyszerűségben tartotta fönn, hogy minden erejével s érzelmével kizárólag a hazát s a nemzetet szolgálja. *Tiszta láng volt, melyet csak önfénye aranyoz.* Vezető szerepre csakis szelleme által emelkedett. A közelismerés emelte őt 1848-ban a miniszteri bársonyszékbe is, hol az osztrák miniszteriumokkal szemben az alkotmány féltett jogait védte; társai közt pedig közvetítő s békítő tevékenységet folytatott. E miniszteri tevékenysége nem tartott sokáig. Tudjuk, hogy a nemzet síkra szállt jogaiért karddal kezében s a szabadságharc árjai zúgtak végig a hazán. A nemzet letört, fiai vérzettek s harcosainak vezetői számkivetésben bujdostak. Nyakunkra ült az erőszak.

De az Isten a végenyészet szélén álló nemzet számára fönntartotta Deákban őrangyalát. A háborgó indulatok fékezésére nem volt hivatva s így, egyelőre, zúzott kebellel s fájdalomteljes lélekkel vonult vissza, aggódó figyelemmel kisérvén nemzetének vergődéseit.

E szomorú időkben, mikor a nemzetet ki akarták vetkőztetni nyelvéből s hazafias érzéseiből; mikor alkotmányát elvetették s jogait eltörülték, a hazafias aggodalom Deákra emelte könnyes szemeit, a csüggedők az ő szavát lesték s valóben nem csalatkoztak reményeikben, mert mikor támasztani, éltetni, alkotni kellett, mikor a szenvedések s az erőszak tömkelegéből kivezető utat kellett találni, megjelent a színen ismét: Deák Ferenc.

Ötven év óta ez a férfiú volt ami nemzeti hitvallásunk.

Ő írta meg a felirati javaslatot, óvatosságra, szilárdságra intve nemzetét, ő alkotta meg javarészben a kiegyezést s ha addig nemzetének bizalma környékezte, e bizalomhoz csatlakozott most a király föltétlen bizalma is.

Ötven év óta ez a férfiú adott irányt fejlődésünknek. E kor történetének minden nagy fordulatánál találkozunk vele; úgy áll ott mint az igazság s a jog, mint a nagy hazafias erények megtestesülése. Vallásos lelke a hiúságot sohasem szolgálta; eltelve a kötelesség érzetétől, maga számára soha semmitsem keresett.

Szerény s egyszerű maradt, noha érezte, hogy a nemzet sorsa van kezébe letéve.

S mikor 1867-ben a királyt megkoronázták, Deák Ferenc nem volt ott; ő nem kért részt az ünnepeltetésből; öntudata volt minden dicsősége. Az orleansi Szűz ott állt Rheimsban az oltár mellett, mikor VI. Károlyt Franciaország királyává koronázták, és méltán, hisz ő vezette oda a királyt, ő tört neki utat.

Deák nem állt az oltár mellé, sőt elvonult. A nemzet az ő adósa volt s Deák nem akarta, hogy ünneplésben rójjuk le a hálát, nem; akarta, hogy az ő eredményeinek adósai maradjunk s tiszteletünket személye iránt váltsuk ki a haza s a nemzet iránt való szeretetben.

Tiszteld a nagy férfiút!... mutasd ki rokonságodat vele! Szeresd s tiszteld azt, amit ő — a hazát!

— Sírt már emeltünk porainak, most nyissuk meg egészen lelkünket eszményeinek, nyissunk tavaszi kertet a szép, nemes, eszményi élet csiráinak.

Ércbe öntöttük szobrát, ó ne ércbe, hanem eleven érzésbe oltsuk erényeit; akkor felismertük azt, amiért Deák élt, s megértettük őt, mert rajongóan szeretjük a hazát!

*

A «Ferenc József» tanítókházának felavató ünnepe október 4-én Király Ő Felsége nevenapján folyt le. A közoktatási minisztert *Molnár Viktor* képviselte. Kívüle megjelentek az ünnepen a közoktatási miniszterium főbb tisztviselői közül: Halász Ferenc, Gopcsa László, Neményi Imre, Makai Béla és Cseike Győző. Jelen voltak továbbá Marczali Henrik egyetemi tanár, Péterfy Sándor kir. tanácsos, Sebestyén Gyula, az országos közoktatási tanács titkára, gróf Festetich Géza, tanácsjegyző, Tóth József tanfelügyelő, lovag Falk Zsigmond, Komáromy Lajos, igazgató és mások. A tanítók házának ifjusága nyitotta meg az ünnepet a Himnusz eléneklésével; az ünnepi beszédet az Eötvös-Alap elnöke, Ujváry Béla mondotta, kifejezvén a tanítók hódolatát és ragaszkodását Király Ő Felsége s a tanítók hálaját Wlassics Gyula közoktatási miniszter és a magyar törvényhozás iránt, a miért a «Tanítók Házának» felépítését lehetővé tették. Szeretettel emlékezik meg a szónok Péterfy Sándorról, kinek a szivében először fogamzott meg a tanítók házának gondolata s kit ezért a tanítók örök hálája illet meg. A beszéd alatt leleplezték a királynak és dr. Wlassics Gyula miniszternek, továbbá báró Eötvös Józsefnek és Péterfy Sándornak arcképét. A nagy tetszést keltett beszéd elhang-

zása után az otthon egyik védence, Minke Béla alkalmi költeményét szavalta el, majd sikerült vonós-négyes előadást mutattak be az ifjak és szóval is tolmácsolták az ifjuság köszönetét, végre Józsa Mihály ismertette a tanítók házának történetét s az ünnep a szózat eléneklésével véget ért. A vendégek ezután gyönyörködve szemlélték meg a kitünően épített és felszerelt épületet.

Ezzel kapcsolatban említhetjük meg, Kolozsvárott is készül — novemberben már készen is lesz — a tanítók «Hunyadi háza,» melyet 1904 augusztus havában fognak az «Eötvös-Alap»-nak ez időben Kolozsvárt tartandó közgyűlésén felavatni. Ez lesz immár a második főiskolai internatus, melyet a tanítók fiai számára szerveznek, s mely évenként 120 tanitógyermeket fog főiskolai tanulmányainak végzésében támogatni.

*

Veres Pálné szobrára. A szoborbizottság bízva a finomlelkű férfiak áldozatkészségében az adakozásra való felhivásban Mikszáth Kálmán következő szavaival fordult hozzájuk: «Küldjék be a szoborra csak egyetlen-egyszer annak a virágcsokornak az árát, melyet valamely hölgynek szántak, mert e szobor egy helyett felbokrétázza Magyarország minden asszonyát.» E szózat ime máris visszhangra talált; magát megnevezni nem akaró két úr küldött már be 50—50 koronát; az «Országos Nőképző-Egyesület» egy volt növendéke alsócsernatoni Csiky Erzsébet pedig 200 koronát küldött. E nagyobb adományok mellett folyton érkeznek kisebbek is, úgy hogy Lovassy Ferencné, a szoborbizottság elnöke legújabban az adakozók következő névsorát bocsáttatta ki:

Alsócsernatoni Csiky Erzsébet 200 kor. Egy úr bokréta helyett 50 kor.; egy úr bokréta helyett 50 kor.; gr. Rhédey Lajosné 25, Bujanovich Géza 5, özv. Szalachy Sándorné 10, Janky altábornagy 10, Gywika Janky Klára 5, Mayer 2, Czeglédyné 5, Czeglédy Endre, főhadnagy, Vass Andrásné 2, Reök Ivánné 2, Piukovits József 50, Fábry Erzsébet 2, Neczpáli Justh Zoltánné 50, Koppe Etelka 2, Fischerné Gilliam Olga 12, Szabadhegyi Gézáné 20, dr. Huber Alfrédné 10, miskolczi ág. ev. nőegylet 25, szarvasi nőegylet 60, iglói nőegylet 20, Lipcsey Mária 10, Stehló Gerőné 8. Daruváry Alajosné 50, ifj. Weiss Jánosné 10, szentesi ev. nőegylet 12, Wartha Vincéné 30, Enyedi Jánosné 10 koronát, összesen 763 koronát adományoztak. — Szerkesztőségünknek újabban Wollmann Elma, a pozsonyi állami tanítónő képző intézet igazgatója 20 koronát, a pozsonyi tanítónő képző intézete növendékei 25 koronát, összesen 45 koronát küldöttek e célra, gyűjtésünk így a mult hóban kimutatott 36 koronával 81 koronára növekedett. Adományokat a szoborra továbbra is szivesen fogadunk és nyilvánosan nyugtatványozunk.

*

Az Országos Nőképző Egylet díszes kiállítású évkönyvet bocsátott ki fennállása 35. évfordulója alkalmából. A füzetet Veres Pálné arcképe és lakóhelyének több kedves képe diszíti s közölve

van benne Csiky Kálmánnénak, a nagynevű elnök emlékét dicsőítő közgyűlési beszéde is. A vagyonkimutatásból kitünik, hogy az egyesület immár közel másfél millió korona vagyonnal bír, melylyel szemben azonban a legutóbbi ház vételára fejében mintegy félmillió adósság áll. Mennyi küzdés, lelkesedés, szorgalom és kitartás eredménye az egyesület virágzó tanintézete, arról az évkönyv lapjai is tanuságot tesznek, de fényes bizonyságot tesz arról az az elismerés, melylyel az egyesület tevékenységét a vallás és közoktatásügyi miniszter részesítette, megadván leánygimnáziumának véglegesen a nyilvánossági jogot, melyet eddig csak évről-évre engedélyezett. Így most már az egyesületnek ez az intézménye is állandósult, s ezzel és Wlassics-kollegiumával teljesen kiépítette nőnevelő intézeteinek szervezetét az elemi iskolától az egyetemig, halálára kötelezve ezzel a tanulni vágyó ifjú leányok és a gyermekeiket neveltetni óhajtó szülők nagy seregét.

*

A Mária Dorothea-Egylet a nyári szünet után október hóban tartotta első igazgatósági ülését, melynek legkiemelkedőbb mozzanata volt az elnöknek, Herich Károlynénak azon jelentése, hogy a jótékony állami sorsjátékból az egyesületre eső 26.000 koronát felvette és takarékpénztárba helyezte. Az igazgatóság ez összeg felét az építkezésre felhasznált alapítványainak visszafizetésére fordítja, felét tartaléktőke gyanánt kezeli. Az egyesület *tanitónői szakosztálya* Sebestyénné Stetina Ilona elnöklete alatt október 15-én mintegy 200 tag jelenlétében tartá *Deák Ferenc* emlékének szentelt ülését, melyen a jelenvoltak meghatottsággal hallgatták végig Berta Ilona szép emlékbeszédét. Folyóügyeket ez ülésen, tekintettel annak ünnepi szinezetére nem is intéztek el, azokat a *november 14-én* tartandó ülésre halasztották, a mikorra *Komáry Erzsébetnek* a György Aladár nevére létesítendő alapítványra vonatkozó indítványa tüzetett napirendre. Ugyanez ülésen dr. Bán Aladár fog felolvasni finnországi utazásáról. Ez ülésre előre is felhívjuk olvasóink figyelmét.

*

A magyar óvónők Peres Sándornak. Peres Sándor, a «Kisdednevelés» főszerkesztője, a Frőbel-féle ovó- és tanítónő-képző intézet igazgatója, a magyar kisdedóvás terén messzekiható áldásos tevékenységet fejt ki már évek óta. A magyar óvónők hálájuk és elismerésük jeléül Peres Sándor nevére alapítványt akarnak tenni az óvónők létesítendő otthona javára. Az adakozásra való felhívásban, melyet a «Kisdednevelők Orsz. Egyesületének választmánya elhatározásából és megbizásából György Aladár, Halász Sarolta, Virágh Róza, Stepankó Albert és Wunderlich Nándor intéztek a magyar óvónőkhöz, a következő meleg, méltányló szavakat találjuk:

«Peres Sándor a magyar óvásügy s óvónők lelkes, nagyérdemű barátja szellemi, erkölcsi s anyagi javaink buzgó, munkás, fáradhatatlan előharcosa. Peres Sándorban az óvónők nagy része tanárát, tanácsadóját, vezetőjét, mesterét tiszteli. Tudjuk mi jól, hogy Peres Sándor nemcsak a mi tanítónk, hanem egyesületekben, szaklapokban és a társadalomban oly sokoldalú munkát fejt ki, hogy a nevelés s tanítás minden ágát már

is kiváló eredménynyel vitte előre. De azért büszkén elmondhatjuk, hogy Peres első sorban a mienk, hogy erejének javát nekünk szentelte. Peres Sándor tíz évi közöttünk működése alatt «Kisdednevelés»-ünket szerkesztette, a színvonalát emelte; igaz, tömör, meggyőző, az új gondolatok egész tárházát magában foglaló cikkeivel óvásügyünket nemzeti irányba terelte s annak fontos, államfejlesztő munkáját köztudatra emelte. Megírta a magyar kisdednevelés s egyesületünk történetét, az óvásügy szak- s tankönyveinek hosszú sorozatát, melyekkel módszerünket mindenoldalulag tökéletesítette. Peres Sándor, mint egyesületünk titkára nagy körültekintéssel vezette ügyeinket; titkársága alatt Egyesületünk tagjainak száma megháromszorosodott, Egyesületünk vagyona a négyszeresére emelkedett. Ez főkép az ő érdeme, mert buzdító szavaival sohasem szünt meg bennünket a saját ügyeink előmozdítására lelkesíteni s önmaga is meglátott, kikeresett s felhasznált minden alkalmat. Az Egyesületért, az óvónők javáért küzdött a hatóságoknál, a társadalomban s mialatt a nagy köz érdekeiért így harcol és dolgozik, az egyest is atyai jóakarattal támogatja tanácscsal a bajban, tettel a szorult helyzetben, s valódi, igaz emberszeretetből fakadó vigaszszal, mondhatjuk barátsággal a bánatban. Tudja ezt egyesületünk minden tagja s azért most mi, az egyesületünk által reánk bizott feladathoz képest felhívjuk tagtársainkat, Peres tisztelőit, hogy azt az alapot megalkotni segítsenek, bizunk abban, hogy munkánk eredménye méltó jele lesz nagyrabecsülésünknek, hálánknak s szeretetünknek, méltó a Peres nagy nevéhez, nagy érdemeihez. Peres Sándor egyszerű, nemes lénye nem keresi az ünnepeltetést, de bizonyára szivesen veszi, ha hálától s szeretettől indíttatva, a nevével kapcsolatban a jótékonyság oltárán áldozunk s teljes erőnkből törekszünk létrehozni a magyar óvónők Otthonát, szegény, szerencsétlen, elhagyott, elaggott kartársaink menhelyét. A mi Otthonunkat, gyűléseink, összejöveteleink állandó székhelyét, azt az összetartó kapcsot, mely még szorosabban fűz majdan egymáshoz. A gyűjtésre minden egyesületi tag s Peres minden tisztelője válassza ki a gyűjtésnek azt a nemét, mely a saját helyi viszonyaihoz képest legmegfelelőbb.

A felhívást, mely további szakaszaiban a gyűjtés módozatait jelöli meg, igen igen melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

*

Női mozgalmak külföldön. A női munka-képesítés és női műveltség fejlesztése érdekében világszerte élénk tevékenységet fejtenek ki az asszonyok. Kedves munkatársunk Pozman Jolán a következő adatokat tarlózta számunkra a legújabb külföldi női lapokból: *Oroszországban*, Moszkvában a nősegélyző egylet 16.300 rubelt gyűjtött, a munkaképtelen orvosnők otthonának céljára, most építéshez fognak és ősszel rendeltetésének engedik át az épületet. Ugyancsak *Moszkvában* L. Carasky asszony astronomus, egy új csillagot fedezett fel. *Oroszországban* gazdászati szakiskola is nyilik meg nemsokára nők számára. Előképzettségként kollegium vagy hasonrangú iskola végzése kivántatik, tanulmányaik végzésével államvizsgát tehetnek, s diplomát kapnak. Azután mint hivatalnokok, vagy tanárok működhetnek, utóbbi minőségben természetesen gazdasági szakiskolákon. *Pétervárott* van már egy nők által vezetett gyógytár is. *Csehországban* egy leány-társaság tömörül, mely «női-akademia» nevet fog viselni, azzal a céllal, hogy egy önálló cseh leánygymnáziumot emeljenek. *Galiciában*, Krakóban a «Lesesaal für Frauen»-egylet női-

munka-kiállítást rendezett, melynek célja: a honi ipar fejlesztése a női tevékenység minden terén, kezdve a gyümölcs elrakásától egészen a házi berendezésekre való művészi tervezetekig. ruházat stb. mind hazai motivumok után. *Montenegróban,* Petrovna Mrtvaga Zsófia, művelt orosz nő vezetése alá tartoznak mind a cettinjei leányiskolák. Ő, az elemi s felső leányisko a mellett, megállapította a mult évben a női ipariskolá és kisdedóvodát, ez utóbbit 48 fiú- és leánygyermek látogatta; ezt a tavaly csak kisérletképen nyitott iskolát, Milica fejedelemasszony védelme alatt, most állandósítják. *Olaszországban,* Milanóban a leányárvaház mellé gazdasági kurzust nyitottak, ez az első foka a leendő gazdasági leányiskolának. *Rómában* napilapot alapítottak, melyet a «Fronde» mintájára kizárólagosan nők készítenek; a lap címe «Via lucis» (a világosság útja). *Crema* (Lombardia) Savina Bernardi-Pirovano asszony öt évvel ezelőtt lett a paviai egyetemen a filozofia tudora, most elnyerte a dr. med. gradust és Florenzeben szándékozik mint gyakorlóorvos letelepedni. *Norvégia* «Nylaende» szerint készül az új törvény, mely nőknek is megengedi az ügyvédi praxist. Kivételesen mint meghatalmazottak eddig is megjelenhettek a törvényszék előtt. *Badenben* a miniszterium megengedte a nőknek az iskolai gondnokságba való felvételét s így egy «Hauptlehrerin« bejutott. Ugyanígy Mannheimben; ezt kilátásba helyezte Karlsruhe városa is. *Bremában,* «Assistentin der Gewerbeinspektion» lett Seelhof Hermin kisasszony s mint olyan már meg is kezdte működését. *Berlinben* élénken foglalkoznak a város tanácsában azzal a tervvel, hogy leányiskolákon női orvosokat alkalmazzanak, s ezt rövid idő alatt keresztül is viszik, mert a tanács azon az álláspontón van, hogy helytelen, hogy férfi-nőorvosok vizsgálják meg az iskolában a leanykákat. Ép ily nagyjelentőségű, hogy *Franciaországban,* Montpellier egyetemi városban dr. Gaussel orvosnőt a női klinika vezető orvosnőjévé nevezték ki. *Ausztráliában.* Queensland államában ez évben először vehettek nők részt nyilvános állásokért való pályázatokon. Az iskolaügyi miniszteriumban két titkári állást tényleg nőkkel is töltöttek be. *Ázsiában,* Tripolisban «El Fatal» (az ifjú nő) címen egy lap jelenik meg, mely nőkérdéssel foglalkozik.

*

Halálozások. *Tóth Pál* a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolának nagyérdemű igazgatója tanári munkásságának 31-ik évében elhunyt. A tanárok és tanítványok gyászlapon tudatják a súlyos veszteséget, mely az iskolát a kitünő pædagogus halálával érte.

Gyászlapot vettünk *Stolmár Lászlóné* született *Dubasievits Zsófia* haláláról is. A megboldogult 29 éven át állott mint tanítónő a főváros szolgálatában, s míg mint kötelességét híven és buzgón teljesítő tanítónő mindenki nagyrabecsülését kivívta, mint kitünő feleség és édesanya is nemcsak övéinek szeretetére és hálájára, hanem minden ismerősének őszinte tiszteletére is méltóvá tette magát. Áldás legyen a derék jó asszony és kiváló tanítónő emlékezetén!

IRODALOM.

TESTTAN, NEVELÉSTANI ÉS EGÉSZSÉGTANI VONATKOZÁSOKKAL. Tanító- és tanitónőképzők számára irta *Juba Adolf dr.* a VII. kerületi állami főgimnázium iskolaorvosa és egészségtantanára. A szöveg közé nyomott 47 ábrával. Budapest, Franklin-Társulat. 1904. Ára 2 K 50 f.

Juba Adolf nevét külföldi és hazai iskolákban szerzett tapasztalatai nyomán írott tanulmányaiból eddig is jól ismerte a magyar tanítóvilág, s kétségtelen, hogy jelen, 166 lapra terjedő «Testtanát», mely a képzőintézetek tananyagát biztos kézzel és helyes mérséklettel válogatja ki és kellő szaktudással foglalja egybe, osztatlan örömmel fogják fogadni. A már működése helyén levő tanító is haszonnal és élvezettel forgathatja, mert a boncztani ismeretek mellett a neveléstani és egészségtani ismereteket mindenütt világosan és céltudatosan emeli ki. Aki tudja, hogy az egészségtantanárok e tantárgy címe alatt mennyi, a dolog lényegére nem tartozó fölösleges anyagot nyujtottak a tanítványoknak s mennyire hijával hagyták őket a legfontosabb gyakorlati ismereteknek, az bizonyára hálás lesz Juba iránt, hogy az anyag helyes megjelölésével és csoportosításával a képzőintézeti egészségtan-tanításnak irányt szabott. A világosan és helyes magyarsággal megírt könyvet ajánljuk olvasóink figyelmébe.

*

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KORRAJZOK. Bevezetésül a képzőművészetek egyetemes történetébe. Irta *Divald Kornél.* 2 köt. 160 képpel. Budapest, Szent-István-Társulat kiadása.

A szorosan véve nem iskolai célra készült könyv kellő tájékozást nyújt az ó-, közép- és újkor legnevezetesebb művészi mozgalmairól, az építészet, festészet és szobrászat fejlődéséről; a legkiválóbb művészek és korszakot alkotó műveikről. A legkiválóbb művészi alkotásokat képekben is bemutatja, melyek általában sikerült reproductiok. A könyv beosztása könnyen áttekinthető, nyelve világos, egyszerű, itt-ott kissé magyartalan, de mindig érdeket keltő. Magántanulásra és segédkönyvül iskolai használatra is igen ajánlható munka, mely ily művekben is szegény irodalmunkban valóban hézagot pótol.

*

RUSKIN ÉLETE ES TANÍTÁSA. Irta *Geőcze Sarolta.* Tizenhat képmellékkel. Budapest, Atheneum 1904. 42 oldal. Ára 7 korona.

Ezen lapunk zártakor megjelent rendkívül érdekes műre, addig is míg azt bővebben ismertethetjük, felhívjuk olvasóink figyelmét.

A **Franklin-Társulat** könyvkiadóhivatalában **Budapest, IV., Egyetem-utcza 4. szám** megjelent és kapható:

NŐI ÉLETPÁLYÁK.

Szerkesztették

BOD PÉTER és **SZÉKELY ISTVÁN.**

Ára kemény kötésben 1 K 60 f.

PÁLYAVEZETŐ

FIATAL LEÁNYOK SZÁMÁRA.

Irta

JÓSIKA JULIA.

Korszerüen átdolgozta

KULIFFAY BENICZKY IRMA.

Második, bővitett kiadás.

Diszes vászonkötésben, aranymetszettel 5 K 60 f.

K. NAGY SÁNDOR:

A NŐK TÖRVÉNYKÖNYVE.

A nők jogaira és kötelességeire
vonatkozó összes törvények és rendeletek alapján.

Ára füzve 2 K 50 f.

Felhivás előfizetésre.

*A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1903-ik évben — a régi zászló alatt, a régi jelszóval — **huszonnegyedik évfolyamát** kezdi meg. Főtörekvése: hogy tehetsége szerint hozzájáruljon nőnevelésünk nemzeti szellemben való tovább fejlesztéséhez, s hogy összekötő kapcsúl szolgáljon mindazok közt, a kik nőnevelésünknek e szellemben munkásai.*

A „Nemzeti Nőnevelés“ az egyetlen nőnevelési szakfolyóirat irodalmunkban.

A „Nemzeti Nőnevelés“ a legolcsóbb pedagogiai folyóirat.

Két oly körülmény, a mely okot s módot szolgáltat folyóiratunk pártolására, mely csak tömegesebb részvétel mellett tarthatja fenn magát áldozatok nélkül.

A „Nemzeti Nőnevelés“ az 1903-ik évben is megjelen (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) minden hónapban három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

Az előfizetési pénzek a „Nemzeti Nőnevelés“ címe alatt a VI. kerületi állami polg. iskolai tanítónőképző intézetbe (István-út); a folyóirat szellemi részét illető közlemények Sebestyénné Stetina Ilona szerkesztőhöz (VI., Bulyovszky-utca 28. sz.) küldendők.